

EN PILOTSTUDIE OM ATTITYDER I TVÄRKULTURELL KOMMUNIKATION

PROJEKT RAPPORT II

JENS ALLWOOD, GÖRAN FRANKER, DORA KÓS-DIENES

1. INLEDNING

1.1 PROJEKTETS SYFTE

FAAS-projektets syfte är att kartlägga hur skillnader i kulturell bakgrund och därmed skillnader i värderingar och kommunikativa rutiner påverkar ömsesidig förståelse på arbetsplatsen. Vi vill ta reda på hur vissa kulturspecifika beteendemönster, eller ett speciellt sätt att tala tolkas av omgivningen. Målet är att hitta så många som möjligt av de punkter där ett avvikande sätt att kommunicera leder till feltolkningar och missförstånd.

Ett andra syfte är att undersöka hur invandrare lyckas finna sig till rätta medsvenska arbetsplatsers kommunikationsformer. Detta har betydelse för delaktighet i arbetsgemenskapen, medvetenhet om rättigheter och skyldigheter och chanser att hävda sina intressen. Det är också viktigt för att etablera och upprätthållakontakter med sina arbetskamrater och därmed skapa en gynnsam psykosocial miljö.

Vad man vanligen kallar för "bristande språkkunskap" är en uppenbar orsak till kommunikationssvårigheter. Men den störande faktorn kan ligga djupare än i otillräckligt ordförråd och ovanligt uttal. Ofta är det svårt att spåra var, när och varför kommunikationen spårar ur. Man kan tänka på en rad olika orsaker: alltifrån att samtalets syfte inte var lika klart för båda deltagarna till att man kan ha misstolkat ett uttryck eller ett icke-verbalt tecken. En annan möjlighet är att talaren och lyssnaren har skilda åsikter om sin egen och den andres roll, och därmed om rättigheter och skyldigheter i den givna situationen. Kanske påverkas någon av deltagarna av den andres status, ålder, kön eller andra egenskaper på ett sätt som skulle kännas helt främmande för den andra parten.

Undersökningen ska inriktas på följande frågor:

A) Vilka kommunikativa konventioner hos de undersökta grupperna motsvarar inte andra grupperas förväntningar och orsakar kanske därmed förståelseproblem?

B) Vilka värderingar och attityder ligger bakom dessa kommunikativa konventioner? Att få en uppfattning om relevanta aspekter på kulturernas värdesystem är nödvändigt för att förstå varför vissa kommunikativa rutiner är så djupt internaliserade, att man - kanske omedvetet - fortsätter att använda dem även i kontakt med andra kulturer.

C) Finns det skillnader i tolkningen av enstaka uttryck? Har ord som t ex *risk*, *ansvar*, *säkerhet*, *arbetsledare*, *arbetskamrat* mm samma innehåll för grupper med skilda kulturbakgrund?

(Se Allwood - Franker - Kós-Dienes, 1985 för en mer detaljerad projektbeskrivning.)

1.2 ENKÄTUNDERSÖKNINGENS ROLL I PROJEKTET

I projektets inledningsskede kontaktades flera företag bl a för att få en bild av verksamheter och situationer i arbetslivet där kommunikation spelar en särskild roll. På 9 a erfarenheter vid företagsbesök, intervjuer och samtal med arbetare, skyddsombud och arbetsledare kom uppmärksamheten att riktas mot ett antal typiska kommunikativa handlingar a om tycktes återkomma regelmässigt vid flera arbetsplatser: t ex att ge instruktioner vid nyanställning, läsa föreskrifter, att förstå skyltar, att göra skyddsronder, att delta i möten, att föra informella samtal för att uppehålla kontakt med arbetskamrater etc. Brist på förståelse samt missförstånd, som påverkar samarbetet, tycka förekomma i samband med sådana kommunikationstillfällen.

Dessutom gjordes djupintervjuer med representanter från olika nationaliteter. Intervjuerna följde ett i förväg utarbetat frågeschema om ämnen som t ex arbete, hälsa, auktoritet, vänskap, könsroller, familj, tidsuppfattning och religion. Informanterna fick tillfälle att fritt utveckla sin uppfattning om dessa ämnen, och berätta om sina iakttagelser om skillnader mellan hur svenskar och de själva förhåller sig till de berörda frågorna.

Nästa steg blev att mer systematiskt insamla information om faktorer som kan leda till kommunikationssvårigheter. Detta sker med hjälp av en enkätundersökning som till stor del grundas på erfarenheter från företagsbesök och intervjuer.

Orsaken till valet av just denna undersökningsmetod är att en enkät kan gå ut till ett stort antal informanter , och därmed få hög representativitet. Förutsatt att enkätens frågor ges fasta svarsalternativ, får man ett relativt lätt jämförbart material från de enskilda grupperna. Dessutom kan bearbetningen av svaren ske effektivt genom datamaskinell behandling. En annan fördel med enkät är anonymiteten, som antagligen kan bidra till uppriktigare svar.

Men felkällorna i utarbetandet av en tvärkulturell enkät är också många och inte sällan oförutsägbara. Därför var det nödvändigt att utföra en pilotundersökning. Dess viktigaste roll är att testa enkätfrågorna för att kunna upptäcka och i framtiden undvika uppenbara misstag.

I denna rapport kommer vi att redogöra för pilotundersökningens resultat. Avsnitt (2) ägnas åt de tankegångar som ledde till frågeställningarna. Avsnitt (3) belyser en del av de problem som uppträder vid utformningen av en tvärkulturell enkät. Ett sådant problem är att formulera frågor, som inte från början är laddade med våra egna värderingar och ett annat är att tolka svaren så som informanten har avsett. Detta är inte alltid lätt, men det är inte ointressant att analysera varför, eftersom liknande typer av problem förekommer i vårt dagliga umgänge med människor från andra kulturer. I avsnitt (4) beskrivs pilotundersökningens genomförande, som följs av en detaljerad utvärdering av frågor och svar i avsnitt (5). Till sist presenteras statistiska resultat av svaren, i form av tabeller.

2. ENKÄTENS UTFORMNING

Enkätfrågorna (se Bilaga 1.) rör sig om ett antal övergripande begrepp, som

- (1) Språk och kommunikationsformer
- (2) Tidsuppfattning
- (3) Arbete
- (4) Personliga kontakter
- (5) Hälsa och sjukdom
- (6) Auktoritet och ansvar
- (7) Könroller och familj

De flesta frågorna motiverades av mer eller mindre explicita påståenden och antydningar i intervjuer och samtal vid företagsbesök om enskilda grupperas attityder till dessa företeelser.

Avsikten var dels att få evidens för hur utbredda de attitydskillnader var, som vi trodde oss finna. Som ett exempel kan nämnas vissa finska arbetares påstådda "tuffhet" i arbetet och relativt svaga intresse för skyddsåtgärder. Några frågor om arbete och hälsa var avsedda att jämföra framför allt den finska gruppens svar med de andras. Resultatet kan sedan tolkas som evidens i positiv eller negativ riktning beträffande de intuitiva påståendenas hållbarhet.

En annan avsikt var att ta reda på vad enskilda grupper tycker är viktigt resp. ointressant i något sammanhang. Därför var det önskvärt att ibland ge öppna svarsalternativ, så att informanterna kunde föra in faktorer som de själva ansåg vara relevanta i sammanhanget. Till exempel i fråga (17), om vad man tycker är viktigast i arbetet, hade informanterna möjlighet att komplettera listan med begrepp som vi inte hade angett i förväg.

Till sist kommer några frågor i samband med

- (8) Tolkning av kommunikativa handlingar.

Här presenterades några exempel på konkreta kommunikativa situationer, där individens beteende kan tänkas variera på grund av hans/hennes kulturella bakgrund.

Informanternas uppgift var att ge sin tolkning av dessa situationer och ta ställning till vilket kommunikativt beteende de ansåg vara lämpligast i liknande fall.

Vi försökte genomgående formulera intresseväckande, t o m lekfulla frågor så att intresset skulle hållas vid liv, trots att enkäten är tämligen lång. En detaljerad beskrivning av varje fråga finns i avsnitt (5), där enkätens svar presenteras.

3. REFLEKTIONER ÖVER ATTITYDSUNDERSÖKNINGAR I ENKÄTFORM, SÄRSKILT I TVÄRKULTURELLA SAMMANHANG

Att konstruera tvärkulturella enkäter, d v s enkäter som har till uppgift att undersöka kulturbetingade attitydskillnader etniska grupper emellan, innebär en rad problem. I detta avsnitt kommer en del av dessa att behandlas utan anspråk på att redogörelsen ska vara fullständig. De frågor som tas upp är:

1. Problemet med enkäten som form
2. Enkätsvarens trovärdighet
3. Attityders stabilitet
4. Fixpunktsproblemet - vad ska man relatera frågorna till?

3.1 Enkäten som Form

En svårighet med enkätundersökningar är att de använder sig av enkäter. Vad denna självklarhet syftar på är de problem som finns förknippade med enkäten som skriftlig form. Det är alltför lätt att generalisera vissa svenskarnas uppövade flinkhet i att hantera enkäter till andra grupper. Folk- och bostadsräkning, marknadsundersökningar, flervalsfrågor i skolan, undersökningar i massmedia, allt skapar en vana vid enkäter, enkätens idé, och inte minst hur man fyller i den. Enkäten kan inte leva utan samhället omkring. Den förutsätter en speciell "enkätkunskap" hos den population den är avsedd att undersöka.

om man använder enkätformen för undersökningar måste man därför ta hänsyn till utbildningen hos dem man avser undersöka. I internationella sammanhang blir detta ett uttalat problem eftersom s k "grundläggande utbildning" är ett i-landsfenomen. Globalt sett har de flesta en utbildning på mindre än sex år, och innehållet i utbildningen skiftar. Det som för en svensk framstår som "allmänbildning" kan innebära stora svårigheter för någon från en annan utbildningstradition och vice versa. För att kunna fylla i en enkät - konstruerad efter "svenska" normer - krävs åtminstone en utbildning motsvarande fem, sex år svensk ("västerländsk") skola. Naturligtvis kan man i varje stad i hela världen finna människor som har den kunskapen, men undersökningen kommer då att bli mindre omfattande. Har man ambitionen att uttala sig om attityder som ska gälla för hela populationer kan man inte begränsa sig till att undersöka den urbana eliten.

3.2 Enkätsvarens Trovärdighet

För att enkätsvar ska ha något värde måste de vara någorlunda uppriktiga. Problematiken kring detta är ganska väl utredd när det gäller t ex

attitydundersökning av svenskar, men det är långtifrån säkert att dessa erfarenheter kan generaliseras globalt. Låt säga att vi är intresserade av att undersöka attityden till statens maktutövning över medborgarna. Vår hypotes är att det finns en kulturell skillnad, så att i kultur A har man förtroende för staten, dess tjänstemän och åtgärder, medan man i kultur B är mer reserverade. Problemet blir då att svarens sanningshalt i sig blir svaret på frågan. Den som är positiv till staten svarar trovärdigt på enkäten - som ju antagligen uppfattas som en manifestation av staten - medan den negativt inställda kan förväntas ge mer eller mindre osanna svar.

I något sammanhang ställdes en svensk tjänsteman inför uppgiften att hjälpa personer ur en viss etnisk grupp med att fylla i folk- och bostadsräkningsblanketten. Tjänstemannen kände till personernas familjeförhållanden ganska väl, och började fylla i uppgifter om antal barn, vem som bor ihop med vem etc. Han möttes omedelbart av högljudda protester. Alla ville ändra sina uppgifter. Den som hade två barn ville skriva fyra och den som hade fyra ville inte kännas vid något o a v. När tjänstemannen påpekade att blanketten måste fyllas i sanningsenligt, möttes han av en viss munterhet. "Naturligtvis, men så dumma är vi faktiskt inte."

I detta fall var misstron till staten och vad staten kunde använda uppgifterna till så stor att det avkrävda sanningsintygandet tolkades som ett billigt bondfångarknep. Man kunde helt enkelt inte se någon poäng i att vara sanningsenlig. Däremot misstänkte man att sanningsenliga uppgifter förr eller senare skulle kunna vändas mot dem. För att ge helt korrekta uppgifter i en enkät, måste man ha förtroende för enkätmakarna, och helt säkert är det förtroendet kulturellt betingat. "Att kunna lita på myndigheterna" är förbehållet en exklusiv minoritet av mänskligheten.

Varje enkätundersökning - i likhet med intervjuer mäteräkna med avvikelser mellan informanternas svar och deras aktuella beteende. På frågan "Vad gör du i situation X?" får man oftast ett svar som beskriver vad informanten tror han gör eller skulle göra i en sådan situation. Svaret återspeglar då informantens uppfattning om vad som är rätt beteende. Man kan däremot inte förutsätta att han/hon i sin faktiska handling alltid håller sig till sina egna regler. Ändå är enkätsvaren inte ointressanta, eftersom de beskriver informantens åsikter, som med stor sannolikhet utgör grunden för hans/hennes värderingar. Ofta har man ju ganska klara regler om hur man bör handla, även om man inte alltid lyckas att bete sig enligt dessa principer.

3.3 Attityders Stabilitet

Hur stabila är egentligen attityder? många olika omständigheter spelar in. Det kan t ex bero på vad attityden riktas mot. Det är skillnad på att ogilla köttbullar, Ezra Pound och frimurare. Men det kan också bero på de omständigheter man befinner sig i. Jag kanske ogillar köttbullar i jämförelse med de andra 50 läckerheterna på smörgåsbordet, men älskar dem när jag inte fått något att äta på lång tid och bjuds på köttbullar. På samma sätt kan jag tänkas under vissa omständigheter, i förhållande till vissa verksamheter, ogilla frimurare men under andra omständigheter komma bra överens med dem och rent av gilla dem.

Grunden för stabilitetsproblemet ligger i själva verket troligen i analysen av begreppet 'attityd'. En attityd säga ju enligt klassisk samhällsvetenskaplig teori vara en relation mellan en individ och någon företeelse, där relationen sägs vara en "hållning" som kan analyseras i en kognitiv, en emotiv och en konativ (vilje- och handlingsinriktad) komponent. Attityder tänks så att säga vara den förmedlande länken mellan en individs föreställningar, känslor och handlingar. (Se t ex Katz & Scotland, 1959.)

En grundläggande fråga är emellertid om attityder i denna mening finns. i hur hög utsträckning får våra föreställningar, känslor och dispositioner till handling verkligen länka samman? Har inte de flesta människor föreställningar som inte är förankrade i känslor och vilja till handling? Har de inte känslor som de inte kan berättiga sakligt och handlar de inte ibland på sätt som inte kan förutsägas utifrån deras egna föreställningar?

Dessa frågor och andra liknande leder till följdfrågor av följande typ: Hur påverkar föreställningar, känslor och vilja till handling varandra inbördes? Vilka utanför individen liggande faktorer påverkar i sista hand hur en person faktiskt kommer att bete sig?

En del begreppsliga problem återstår därför att lösa innan det blir klart exakt hur attitydsbegreppet skall komma till användning i besvarandet av frågor som de som ovan nämnts. Vi vet alltså egentligen inte hur meningsfullt det är att fråga efter en visse persons attityd till t ex riskfrågor. Den attityd personen kan tänkas ge uttryck för kan variera beroende på vem som frågar, vad risken gäller, i vilken situation frågan ställa etc. och vi kan inte utan vidare förutsätta att en av dessa uttryckta attityder är den grundläggande och riktiga eller att det alltid finns någonting sådant som en grundläggande attityd.

Attityder är alltså, i den mån de meningsfullt kan sägas finnas, relationer. De är emellertid inte enbart relationer mellan en individ och en viss företeelse. I relationen ingår alltid förutom individen och företeelsen olika faktorer i individens situation, såsom typ av verksamhet, individens behov och målsättningar, resurser och medel etc. En "realistisk" analys av attityder blir m a o komplex.

Vilket värde kan då en enkätundersökning av attityder ha? Man skulle kunna säga att den har värde som ett uttryck för hur en individ anger sina attityder när han/hon befinner sig i, vad vi tror har varit, relativt kontemplativa omständigheter. Personen har alltså oftast inte befunnit sig i ett omedelbart verksamhetssammanhang som påverkat dennes attityder, utan kunnat fundera och generalisera över sina livserfarenheter. Vad vi får genom vår attitydenkät blir därför troligen en blandning av generaliseringar och inlärd normativa föreställningar om hur saker och ting bör gå till. Sådant information är inte utan värde eftersom den kan tänkas överensstämma med vissa mera långsiktiga mönster hos dem som deltar i enkäten.

För att få en mer kortsiktigt och situationellt tillämpbar bild av attityder och deras inverkan på individen måste emellertid en attitydenkät kompletteras med direkta observationer av vad människor säger och gör i konkreta vardagsituationer.

3.4 FIXPUNKTSPROBLEMET - vad ska man relatera frågorna till?

Vid all kartering måste man utgå från en fixpunkt till vilken övriga mätvärden kan relateras. Överförd till tvärkulturella resonemang skapar denna lantmäterierfarenhet stora problem. Hur definierar man fixpunkter som jämförelser kan relateras till? Ett exempel: Låt säga att vi har en hypotes att man i gruppen A alltid och i alla lägen har en skyldighet att ställa upp för sina släktingar. I gruppen B saknas en sådan skyldighet, eller är i alla fall mindre uttalad. Man bestämmer sig för att testa hypotesen i en enkät och formulerar frågan: "Ska man försvara en släkting, som någon kritiserar, även om man tycker att kritiken är befogad?" Den svarande får kryssa för "ja" eller "nej".

Problemet med frågan är att den förutsätter att gränsen mellan när en släkting har rätt respektive fel ligger fast, och att möjligheterna att kritisera en släkting är ungefär lika. Enligt hypotesen tycker grupp B att man ska kritisera släktingen, men samma åsikt uttrycks av grupp A. I princip tycker även de (grupp A) att man ska opartiskt kritisera den som har gjort fel, även om han råkar vara en familjemedlem. men i praktiken skulle de inte bedöma en konflikt så som att släktingen hade fel.

Låt oss då vända på problemet. I stället för att fråga om hur kritisk man kan vara mot slakten frågar vi hur hjälpsam man måste vara. Frågan blir: "Vilka släktingar tycker du att man måste hjälpa med arbete, pengar eller olika tjänster om de behöver hjälp?" Informanterna svarar genom att lista aktuella släktingar.

Fixpunkten för frågan att "hjälpa släktingar*" är en fråga om moral - inte juridik. Tolkas frågan juridiskt blir den en "faktafråga" och svaren hamnar långt från attityder. Efter svenska förhållanden är en juridisk tolkning orimlig. Släktingar begär (i de flesta fall) inget brott om de inte hjälper sina närstående. Samhället träder in och ger bistånd. Dessvärre är välfärdsprogrammet inte universellt, och vissa kulturer är rimligen präglade av att hjälp till vissa släktingar snarast är en juridisk skyldighet. Svaren på frågan kan spegla detta på så sätt att grupp B ("icke släktkär") verkar vara mycket hjälpsam mot slakten eftersom frågan tolkats moraliskt. Grupp A ("släktkär") har tolkat frågan juridiskt och uppger att de bara skulle hjälpa ett fåtal nära anförvanter.

Efter dessa motgångar övergår vi till ett annat ämnesområde: könsroller. Vår hypotes är att i kultur A är det viktigt att visa sig "manlig" (gäller endast män), medan det kravet är väsentligt nedtonat i kultur B. Frågan blir: "Är det manligt att visa att man mår dåligt?" Informanterna kryssar för "ja" eller "nej".

Den övervägande delen av informanterna svarar "ja", vilket inte längre förvånar oss, eftersom vi ser att frågan saknar fixpunkt. Naturligtvis ska män visa om de mår dåligt. Det är bara det att männen i kultur A nästan aldrig gör det!

Ny fråga: "Är det sant att kvinnor i allmänhet klagat mer än män när de talar om sina sjukdomar." Svartalternativen är "ja" och "nej". Nästan alla informanter svarar "nej". Enligt hypotes borde informanterna i den "manliga" kulturen A

kontrasterat könen mot varandra. Jämförelsen mellan män och kvinnor utgör frågans fixpunkt.

För jämförelser gäller att det som jämförs ska vara jämförbart. I Sverige kan man kanske jämföra kvinnor och män på detta sätt, men frågan är om detta är universellt möjligt. För en svensk är kanske "mängden klagande" könen emellan lika, men för någon från en annan kultur kan jämförelsen gälla den "förväntade mängden klagande" könen emellan. Alltså kvinnor klagat inte mer än vad de förväntas göra, jämfört hur mycket män förväntas klaga. Det finns, med andra ord, ingen underförstådd överenskommelse om att könets "klagomängd" är lika! Fixpunkten blir därför oduglig eftersom just en sådan överenskommelse kan misstänkas vara en viktig del av kulturskillnaden.

Manlighet och kvinnlighet manifesteras bl a genom arbetsfördelning. Kanske är det möjligt att komma åt kulturskillnader den vägen? Vi jämför den "icke manliga" svenska kulturen med en kultur B som vi misstänker " håller på könsrollerna". Frågan blir: "I den svenska skolan får pojkar lära sig laga mat och flickor får lära sig snickra. Vad anser du om det?" Informanterna kan svara "det är bra" och "det är onödigt".

Nästan alla svarar "det är bra". Och varför inte? För att frågan ska bli något annat än en fråga om huruvida såväl pojkar som flickor lär sig en del praktiska moment (som avbrott i de teoretiska studierna), fordras att man ser de könspolitiska motiven bakom läroplanen. Men denna tro är ingen användbar fixpunkt. Man kan helt säkert låta sina tolvåriga döttrar snickra utan att befara att det kan påverka deras traditionella roller som hustrur och mödrar. På samma sätt finns det ingen självklar koppling mellan gossars matlagning och deras framtida roller som män. Frågan särskiljer bara dem som delar ett kulturellt (svenskt) antagande. För andra handlar frågan bara om fördelningen mellan olika skolämnen.

Som dessa exempel visar, att hitta en kulturoberoende "fixpunkt" som svaren ska relateras till är kanske den svåraste uppgiften för dem som konstruerar tvärkulturella enkäter. Bristen av gemensamma utgångspunkter har sin parallell i kulturmöten i verkligheten. Två personer med olika kulturbakgrund kan ge ganska liknande kommentarer om någon händelse, de är till synes eniga. Men vad dom egentligen menar med sina - kanske ordagrant lika -uttalanden, bestäms till en stor del av deras skilda uppfattningar om världen.

* * *

Enkätmetodens nackdelar gör det nödvändigt att undersökningen kompletteras med andra metoder. För att undvika feltolkning av enkätsvaren, behövs förklarande intervjuer och samtal med åtminstone en del av informanterna. Det viktigaste är dock att analysera konkreta kommunikativa handlingar och deras tolkning av personer från olika grupper. (Båda metoderna kommer att användas i projektet.)

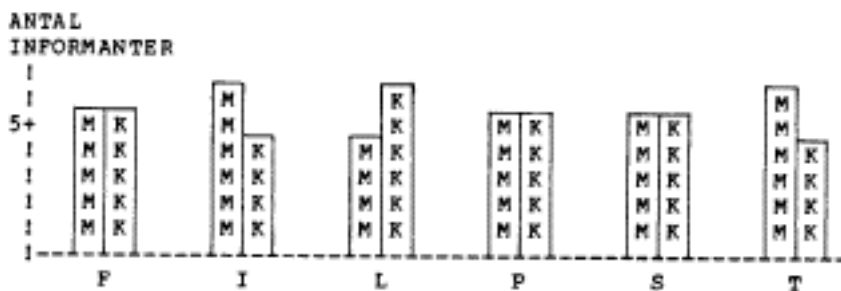
4. UNDERSÖKNINGENS GENOMFÖRANDE

4.1 Urval Av Informanter

Totalt utvaldes sextio informanter fördelade på sex nationalitetsgrupper om tio personer vardera:

- (F) finländare
- iranier
- latinamerikaner från Argentina och Uruguay
- (P) polacker
- (S) svenskar
- (T) turkar

Vid urvalet av informanter togs i första hand hänsyn till att få en så jämn könsfördelning som möjligt. Vidare eftersträvade vi åldersmässig spridning liksom att få variation i fråga om informanternas utbildning.

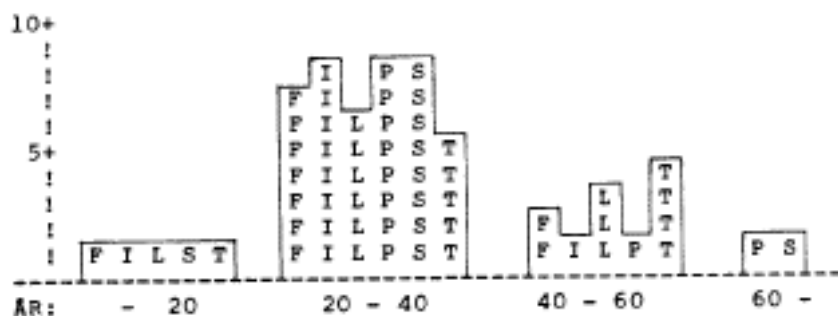

Tabell 1. Könsfördelning av informanter i de sex nationalitetsgrupperna

K = kvinnor
M = män

Tabell 2. Utbildning

Tabell 3. Åldersfördelning

4.2 Informanternas Svar

Enkäten översattes till finska, persiska, spanska, polska och turkiska och distribuerades till respektive informantgrupp. Informanterna var anonyma, men uppgifter samlades in om kön, utbildning, yrke, ålder och uppväxtmiljö.

Informanterna i fem av grupperna fyllde själva i enkäten och skrev i eventuella kommentarer. Den sjätte gruppen (den turkiska) arbetade med muntlig översättning och några av informanterna (de lägst utbildade) fick också hjälp med de skriftliga kommentarerna.

4.3 Bearbetning

Enkäterna och informanternas kommentarer översattes till svenska. Svaren sammanställdes och anpassades till databehandling. Svaren på varje fråga ställdes mot variablerna: informanternas utbildning, kön och nationalitet.

Datakörningen resulterade i ett antal korstabeller (se Bilaga m), vilka utvärderas i nästa kapitel. (P g a materialets litenhet var det inte möjligt att meningsfullt använda statistiska signifikansprövningsmetoder.)

5. RESULTAT AV PILOTUNDERSÖKNINGEN

i det kommande avsnittet presenteras resultaten av pilotundersökningen fråga för fråga. De tabeller som ligger till grund för resonemangen finns samlade i appendix.

5.1 Frågor om Språk och Kommunikationsformer

Frågorna (1) - (10) handlar om attityder till hemspråk respektive svenska, samt om attityder till olika kommunikationsformer. Vid besök hos företag har vi funnit att arbetspråket är nästan uteslutande svenska. Information från arbetsledningen sker också praktiskt taget alltid på svenska. Användandet av andra språk uppmuntras inte (se Allwood -Franker - Kós-Dienes, 1985).

Tidigare forskning (Andersson - Boyd - Savolainen, 1982) tyder på att samtal på främmande språk på arbetsplatsen kan leda till irritationer hos arbetskamrater. Frågorna (1) - (7) och (9) var menade att ge en bild av de respektive informantgruppernas hållning till flerspråkighetens praktiska konsekvenser och möjliga tillämpningar i arbetslivet.

I andra frågor / (2), (3), (8), (10) försökte vi klargöra informanternas preferenser för vissa kommunikationsformer. Vi utgick ifrån att konventioner och utbildning möjligen påverkar människors benägenhet att använda t ex skriftlig form eller telefon. Skyltar, som innehåller konventionella symboler och har ett speciellt språkbruk, kan också orsaka förståelseproblem.

Kartläggning av dessa frågor kan eventuellt bidra till att hitta lämpliga kommunikationsformer, som väljs med hänsyn till målgruppens kulturbakgrund. Den kan också rikta vår uppmärksamhet mot kommunikativa tillfällen där vissa grupper antagligen behöver någon form av hjälp.

Fråga (1) är menad att ge en bild av informantens egen bedömning av hur man effektivast förbättrar sina kunskaper i svenska.

(1) På vilket sätt tycker du att man effektivast förbättrar sina kunskaper i svenska? (Kryssa för två av faktorerna.)

1. Gå på språkkurs i svenska
2. Prata med svenskar
3. Läs tidningar och böcker på svenska
4. Lyssna på svensk radio och TV
5. Utbilda sig på svenska (t ex läsa historia, matematik etc på svenska.)

Frågan var så utformad att informanterna skulle kryssa för två av de faktorer de ansåg viktigast. Det innebar en komplikation vilket visade sig i det höga antalet bortfall och ofullständiga svar. Hela 23,3% av informanterna hamnade i den kategorin, vilket gör att resultatet blir alltför svårtolkat.

En anmärkningsvärd tendens är att latinamerikanska informanter inte tycks ha särskilt stort förtroende för språkkurser, bara en av dem valde det alternativet. 85,7% av de lågutbildade tyckte däremot att språkkurs är ett bra sätt att lära sig svenska, mot ett genomsnitt av 554.

En vanlig skriftlig kommentar, som informanterna givit till frågan, var att det effektivaste inlärnings sättet beror på i vilken inlärningsfas man befinner sig.

Fråga (2) handlar om på vilket sätt de anställda önskar få information från företaget.

(2) Vilket påstående håller du med om mest?

- 1 Viktig information från företaget till de anställda skall ges skriftligen till var och en.

- 2 Viktig information från företaget till de anställda skall anslås på företags anslagstavla.
- 3 Viktig information från företaget till de anställda skall ges muntligen.

Inte överraskande fanns ett samband mellan utbildning och vilken informationsform man föredrar. 58% av de högutbildade ville ha viktig information i skriftlig form, 22,6% ville ha informationen på anslagstavla och 12,9% ville ha informationen i muntlig form. För de lågutbildade är motsvarande siffror 42,9%, 14,3% och 42,9%. I gruppen med medelutbildning (7-12 år) fanns en klar tendens att välja alternativet skriftlig information (45,6%). 27,3% ville ha informationen muntligt, medan lika många föredrog att få viktig information via anslagstavla.

De könsskillnader som kom fram var att män önskade muntlig information i högre grad än kvinnor (29,0% respektive 13,8%). Kvinnor ville i högre grad än män ha informationen på anslagstavla (31,0% respektive 16,1%). Emellertid uppskattade såväl kvinnor som män mest att få information i skriftlig form (51,6% respektive 51,7%).

Variabeln nationalitet gav en viss skillnad, men eftersom den antagligen är att hänföra till utbildningsskillnader grupperna emellan kan ingen klar tendens ses i materialet (se Bilaga II). Däremot fanns ett par intressanta skillnader på individnivå. Två informanter som uppgivit sig ha mycket låg eller ingen utbildning, föredrog ändå att få informationen skriftligt. Kanske för att kunna ta den med sig och få den förklarad.

Det resultat som denna fråga gav kan sammanfattas i att val av informationsform har samband med utbildningsnivå. Ju högre utbildning desto större intresse för skriftlig information.

Fråga (3). Sätten att komma i kontakt med en viss myndighet i olika ärenden varierar. I ett land som Sverige med välutvecklat och internationellt sett billigt telefonnät är det vanligt att man ringer in sitt ärende. Man kan misstänka att telefonens dåliga ljudkvalité kan vara ett hinder för den som inte har fullgoda språkkunskaper, samtidigt som man ju inte kan ta hjälp av icke-verbal kommunikation i telefonsamtal. Den stora svårighet som intonation är för de flesta vuxna invandrare kommer alltså att förstärkas i telefonsamtal. Att personligen infinna sig och lägga fram sitt ärende kan vara lösningen på det problemet, men det kan också vara viktigt av andra skäl. Det personliga intryck man gör kan spela in på den hantering ärendet får beroende på i vilken administrativ tradition man rör sig i. Avsikten med fråga (3) var att fånga sådana skillnader.

(3) Vilket sätt att ta kontakt tycker du är lättast för dig om du t ex har ett ärende till en myndighet? (Kryssa för två av faktorerna.)

- 1 Personligt besök
- 2 Personligt besök med tolk
- 3 Telefonsamtal

- 4 Skriva brev
- 5 Be någon att hjälpa till att ordna ärendet för mig

Också i denna fråga skulle informanterna kryssa för två av de viktigaste faktorerna. Den mest markanta skillnaden framkom mellan nationalitetsgrupperna och då i fråga om valet mellan personligt besök hos myndigheten eller telefonsamtal. 9 av de 10 svenskarna föredrar telefon mot 8 av polackerna, 6 av iranierna, 4 av latinamerikanerna, 3 av finländarna och bara 1 av turkarna. I stället föredrar 9 av turkarna personligt besök. Motsvarande siffror är för polacker och iranier 8, latinamerikaner och finländare 7 och svenskar 5.

Som väntat, föredrar de lågutbildade personligt besök (85,7%). De använder inte gärna telefon, bara 14,3% angav att de skulle kontakta en myndighet genom telefonsamtal (genomsnitt: 51,7%).

Fråga (4). Attityder till tolk kan vara avgörande för kommunikationen i tolksituationen. Fråga (4) är ett försök att kartlägga dessa.

(4) Vad tycker du om att använda tolk?

- 1 Tolk gör det alltid lättare att få sagt vad man vill.
- 2 Tolk är störande för samtalet.
- 3 Man kan aldrig vara säker på att en tolk Översätter riktigt.
- 4 Vet inte
- 5 Jag tycker att

Bara 13,3% höll med om påståendet att tolk alltid gör det lättare att få sagt vad man vill. 18,3% tycker att tolk är störande för samtalet, och lika många anser att man aldrig kan vara säker på att tolken översätter riktigt. Bortfallet och "vet inte"-svaren var 30,0% och 20,0% av informanterna hade gjort kommentarer som föll utanför svarsalternativen. Bara 50,0% av informanterna angav någon klar inställning till tolk varför materialet måste kompletteras för att en klar bild ska framträda.

En svårighet med frågan var att tolksituationen inte angavs och att många av informanterna därför inte ville ge generella svar. Inte heller var frågan relaterad till språkkunskaper, och dessutom avslöjade inte frågan om informanten hade egen erfarenhet av tolk.

Trots dessa brister visar frågan att inställningen till tolk är värd att undersöka närmare med mer förfinade frågeställningar.

Fråga (5)

(5) Vilket påstående instämmer du i?

- 1 Jag tycker att det är störande när en grupp på arbetsplatsen samtalar på ett språk, som inte förstås av alla närvarande.
- 2 Det är naturligt att landsmän samtalar på sitt eget språk på arbetsplatsen, och det stör inte mig att jag inte förstår.

- 3 Det är naturligt att landsmän samtalar på sitt eget språk på arbetsplatsen, men ibland stör det mig att jag inte förstår.

De flesta (51,7%) av informanterna instämde i påståendet "det är naturligt att landsmän samtalar på sitt eget språk på arbetsplatsen, och det stör mig inte att jag inte förstår". Bara 15,0% ansåg det störande när arbetskamrater samtalar på ett språk man inte förstår. Av dessa 1500% var två av tre män med hög utbildning. De lågutbildade verkar vara mest toleranta: 85,7% valde alternativ 2.

31,7% instämde i påstående 3, att man ibland blir störd av att inte förstå vad kollegor samtalar om.

En viss skillnad mellan nationalitetsgrupper framträdde i materialet. 9 av finländarna uppgav sig inte alla bli störda av andra språk på arbetsplatsen. 3 av iranierna, 5 av latinamerikanerna, 4 av polackerna, 4 av svenskarna och 6 av turkarna valde samma alternativ.

Fråga (6)

- (6), Tycker du att det är störande om någon talar ditt språk med brytning?

- 1 Ja
- 2 Det spelar ingen roll
- 3 Nej

Bara 6,7% av informanterna tyckte att det är störande när någon talar deras eget språk med brytning. Alla dessa var högutbildade och 75% av dem var kvinnor.

En förväntad tendens var att talare av "små" språk skulle vara mer toleranta mot brytning än talare av "stora språk". I materialet framträder emellertid ingen sådan tendens.

Fråga (7)

- (7) Tycker du att företag bör ha skriftlig information till sina anställda på deras förstaspråk?
- 1 Ja
 - 2 Nej

58,3% av informanterna var för och 35,0% var emot att företag bör ge sina anställda viktig information på deras förstaspråk. Mest negativa till sådan information var de polska och de iranska informanterna (8 respektive 9 personer). Detta avviker markant från övriga grupper. 8 av finländarna, 9 av latin-amerikanerna och 8 av svenskarna tycker tvärtom, att viktig information bör ges på förstaspråket. Man måste dock komma ihåg att det finns utbildningsskillnader grupperna emellan som delvis kan förklara resultatet. 71,4% av de lågutbildade var positiva till information på förstaspråk mot 68,1% av de medelutbildade och 48,4% av de högutbildade.

Vidare var kvinnor mer positiva till information på förstaspråk än män (69,0% respektive 48,3%). Bortfallet på frågan var 6,7%.

Fråga (8) syftade till att försöka fånga attityder till skrift. Att skriva ett förslag om förbättringar på arbetsplatsen kan eventuellt vara ett oöverstigligt hinder för framför allt de lågutbildade. Förutom rent färdighetsmässiga svårigheter kan också kulturella värderingar spela in på så sätt att graden av formalitet växlar kulturer emellan. Skriftligt framförda förslag kan man ha en helt annan tyngd än muntliga.

- (8) Skulle du kunna skriva t ex ett förslag om förbättringar på arbetsplatsen på svenska?
1 Ja 2 Nej 3 Kanske

Så som frågan formulerades är det dock tveksamt om den lyckades fånga detta. Det visar sig t ex i att informanter med noll års utbildning angivit att de skulle kunna skriva förslag. Antagligen har frågan uppfattats på minst tre olika sätt av informanterna. Om man själv har de skriftspråksmässiga förutsättningarna att skriva förslag, om man har kontakter som kan utforma ett skriftligt förslag eller om man över huvud taget skulle kunna komma på ett förslag till förbättringar på arbetsplatsen.

Dessa invändningar mot frågans konstruktion gör att ingen tolkning av svaren är möjlig.

Fråga (9)

- (9) Hur betydelsefullt tycker du att det är att du lär dig bra svenska?
1 mycket viktigt
2 ganska viktigt
3 ganska onödigt
4 helt onödigt

På ett översättningsfel bortfaller gruppen latinamerikaner i denna fråga. Antalet informanter är alltså 50, och på det talet har procentberäkningarna gjorts.

Av informanterna valde ingen alternativ 3 och 4. Den övervägande delen av informanterna (90,0%) tyckte att goda svenskkunskaper är mycket viktiga, medan 10,0% ansåg att de är ganska viktiga.

Varken nationalitet, kön eller utbildning visar på några större skillnader grupperna emellan. Med tanke på att en grupp dessutom helt fallit bort avstår vi från vidare tolkning av resultat.

Fråga (10). Denna fråga syftade till att ge en bild av informanternas eventuella svårigheter med att förstå skyltar, som förekommer på deras arbetsplatser. De tidigare arbetsplatsbesöken hade gett indikationer på att det kunde finnas brister i det avseendet (se Allwood - Franker - Kós-Dienes, 1985).

- (10) Vilket påstående håller du mest med om? (Tänk på din nuvarande eller födelsearbetsplats.)

- 1 Skyltar på min arbetsplats är fullt begripliga.
- 2 Några skyltar på min arbetsplats är svåra att förstå.
- 3 De flesta skyltar på min arbetsplats är svåra att förstå.
- 4 Jag brukar inte titta på skyltarna på min arbetsplats.

65,0% av informanterna tyckte att skyltarna på deras arbetsplats var fullt begripliga, 20,0% att vissa skyltar var svåra att förstå och 10,0% att de flesta skyltarna var svåra att förstå. En informant uppgav sig inte läsa skyltar och bortfallet var också två informanter.

Som väntat slog utbildningsskillnader igenom kraftigt. 57,1% av de lågutbildade uppgav att de flesta skyltarna på arbetsplatsen var svåra att förstå, mot 4,6% av de medelutbildade och 3,2% av de högutbildade.

Fler män (16,1%) än kvinnor (3,4%) valde alternativ 3.

De skillnader som fanns nationalitetsgrupperna emellan berodde antagligen mest på olika utbildning.

5.2 Frågor om Tidsuppfattning

Frågorna (11) - (15) handlar huvudsakligen om tid, d v s tidsuppfattning, konventioner om hur exakt man passar tiden, tolerans för försening eller ineffektivt tidsutnyttjande.

Orsaken till att detta ämne tas upp är en vanlig uppfattning att vissa kulturer - bl a den svenska - fäster stor vikt vid punktlighet, medan andra - t ex latinamerikaner - tolererar större tidsmarginaler. Det är oklart om den uppfattningen grundas på fakta eller på fördomar.

Hur man hanterar tiden är emellertid en väsentlig faktor i allt samarbete. Det påverkar både arbetsprocessen och arbetsgemenskapen. Det kan kännas irriterande att arbeta med någon som har en annan tidsuppfattning. Våra frågor om tiden ställdes delvis för- att få en bild om gruppernas attityder /fråga (11) och (12)/, och om de konventioner som råder i de berörda kulturerna /fråga (13) och (14)/. Fråga (15) handlar om medvetet utnyttjande av tiden.

Fråga (11) ställdes för att få veta hur grupperna ser på en mindre försening. Informanterna ska ta ställning för eller emot den praxis som faktiskt förekommer vid en del svenska arbetsplatser.

(11) Tycker du att det är rätt att den som kommer 3 - 4 minuter för sent till jobbet får avdrag på lönen?

- 1 Ja, han/hon ska få avdrag.
- 2 Nej, han/hon ska inte få avdrag.

Många informanter krävde en precisering av frågan, nämligen hur ofta förseningen förekommer.

Majoriteten (7 - 10 personer) av alla nationalitetsgrupper är mot avdrag. 16,1% av männen, men bara 6,9% av kvinnorna tycker att avdrag är berättigat.

16,1% av de högutbildade, medan ingen av de lågutbildade valde alternativ 1.

Fråga (12) berör tolerans för försening i ett mer personligt sammanhang, då någon som väntar uppehålla i onödan.

(12) En kollega vill diskutera ett problem i samband med arbetet. Ni har kommit överens om att träffas kl 10 i företagets kafferum. Hur länge tycker du att man ska vänta om den andre inte kommer i tid?

- 1 5 - 10 minuter
- 2 en kvart
- 3 en halvtimme
- 4 en timme

Frågan visade sig vara svår att svara på utan att precisera ålder, rang och kön. Omständigheterna, som t ex hur lång tid kan användas för väntan, spelar också en viss roll. Att förlägga frågan i privatlivets sfär innebär emellertid också problem i och med att ännu fler parametrar måste bestämmas.

En möjlig orsak till att frågan blev problematisk kan ha varit att informanterna avvägde hur mycket tid man rimligen kan vara borta från sitt arbete för samtalets skull.

Nästan hälften, 48,3% av informanterna kan tänka sig vänta en kvart. 7 personer av den turkiska och 6 av den finska gruppen valde den kortaste väntetiden, medan 4 av våra latinamerikanska informanter angav att de skulle vänta en halvtimme.

Kvinnor tyckte ha större tålamod än män, då 38,7% av männen, men bara 17,2% av kvinnorna skulle gå efter fem minuter.

En del av de lågutbildade (42,9%) angav att de skulle vänta 5-10 minuter, medan andra lågutbildade (57,1%) uppgav att de skulle vänta en halvtimme. Ingen av dem valde det alternativ som de flesta högutbildade (61,3%) föredrog: 15 minuter.

Fråga (13) handlar om konventionen hur man anger tiden när man bjuder någon. Det är ju inte ointressant med vilken exakthet man anger en tid som sedan ska passas.

(13) Du bjuder en vän hem till dig. Hur anger du tidpunkten?

- 1 lördag eftermiddag
- 2 vid 5-6 tiden på lördag
- 3 lördag kl 6

Frågan fungerade bra, men viss risk finns för att en del informanter tolkat tidpunkten så att inbjudningen gäller middagsbjudning.

Mer än hälften (53,3%) av våra informanter valde alternativ 2. Iranier visade relativt större preferens (50%) för att ange en exakt tid för inbjudan, d v a alternativ 3. De turkiska gruppen avvek från genomsnittet genom att välja antingen den vagaste (50%) eller den mest bestämda (40%) varianten. Vi kan inte utesluta möjligheten att de har tolkat frågan på olika sätt.

Fler män (29%) än kvinnor (6,9%) har utnyttjat möjligheten att ange inbjudningstid som "lördag eftermiddag".

De flesta lågutbildade (57,1%) anger exakt tidpunkt när de bjuder sina vänner, (genomsnitt: 26,7%).

Fråga (14) handlar om hur stora de acceptabla tidsmarginalerna är vid ankomsten till en middag, enligt konventionen.

(14) Om man är bjuden till middag hos vänner kl 7, när ska man komma enligt sed i ditt hemland?

- 1 lite före 7
- 2 kl 7.00
- 3 mellan kl 7 - 7.15
- 4 mellan 7 - 8

Frågan visade sig vara tämligen entydig, fast för några var det oklart om kl 7 var tiden då middagen serveras, eller tiden då gästerna förväntas anlända.

Resultaten tyder på att det finns skillnader i konventionen hos olika grupper. Latinamerikaner uppgav sig komma senast (6 av 10 väljer alternativ 4), finländare tidigast (7 skulle komma före den angivna tiden), och 9 personer av de polska gruppen passar tiden "exakt". Svaren från de svenska informanterna ger däremot inte särskilt stort stöd för den vedertagna uppfattningen att svenskar skulle gå till ytterlighet med att passa tiden (se t ex Phillips-Martinsson, 1981). 8 utav 10 av våra svenska informanter accepterar en kvarts försening vid bjudningar.

Fler män (35,5%) än kvinnor (20,7%) skulle anlända tidigare än den egentliga inbjudningstiden. De lågutbildade har också valt en tidigare ankomsttid i större utsträckning (42,9%) än genomsnittet (28,3%).

Fråga (15) behandlar valet mellan två sätt att utnyttja sin fritid. Vi utgick ifrån antagandet att de mer "tidsmedvetna" grupperna tenderar att organisera sina fritidsaktiviteter i förväg, för att effektivast utnyttja tiden. Planering skulle då vara en manifestation av hushållning med tiden.

(15) När trivs man bäst med sin fritid?

- 1 När man har bestämda planer och förberedelser.
- 2 När man inte har några bestämda planer, utan tar dagen som den kommer.

Frågans svaghet är att "bestämda planer och förberedelser" kan ha olika tolkningar, som egentligen betyder gradvisa skillnader. Hur exakt ska man bestämma tider och aktiviteter för att kunna kalla det för "bestämda planer"?

Eftersom ens benägenhet att planera sina handlingar under arbetet och under fritiden kan variera avsevärt, bör man eventuellt ställa en liknande fråga om hur man helst lägger upp sitt arbete.

Svaren tyder på att den iranska och den turkiska gruppen är mest för bestämda planer (10 iranier och 9 turkar), medan 8 av de svenska och 7 av de latinamerikanska informanterna var villiga att ta dagen som den kommer.

Det tycks inte förekomma någon skillnad mellan mäns och kvinnors uppfattning om frågan. Inte heller spelar informanternas utbildningsnivå någon större roll.

5.3 Frågor om Arbete

Frågorna (16) - (21) syftade till att hitta tendenser i uppfattningar om arbetets betydelse, Om vad man tycker är de viktigaste faktorerna för att trivas På sin arbetsplats. Vi var också intresserade av attityder till prestation, till personligt ansvar och till risktagande. Det är knappast nödvändigt att motivera dessa ämnen i enkäten. Uppfattningar om olika aspekter på arbetet utgör en bakgrund till nästan alla kommunikativa handlingar som sker på arbetsplatsen.

Attityder till risktagande är ett av de mest komplexa ämnena i undersökningen. I en enkät kan man inte ta upp en variation av omständigheter, därför har vi försökt att närma oss ämnet på ett mer allmänt sätt.

En fråga om informanternas nuvarande yrke eller typ av arbetsplats tycks vara nödvändig för utvärderingen av svaren på vissa frågor.

Fråga (16) behandlar arbetets betydelse för individen. Anses arbetet bara vara ett sätt att förtjäna sitt uppehälle? Vi var intresserade av att få något underlag till exempel för uppfattningen att arbetets betydelse för individen är större i vissa länder, eller att fler hög- än lågutbildade tycker att deras arbete är meningsfullt.

(16) Skulle du sluta arbeta om du fick 10 miljoner kronor kontant?
1 ja 2 nej 3 vet ej

I materialet fanns inga klara tendenser för skillnader mellan nationaliteter med undantag att bara 1 av den iranska gruppen definitivt skulle fortsätta att arbeta (mot 41,7% i genomsnitt). 4 av iranierna var osäkra.

Skillnaderna var störst mellan könen: fler män (51,6%) än kvinnor (20,7%) skulle sluta arbeta.

En större procent av de medelutbildade (40,9%) än av de lågutbildade (28,6%) eller högutbildade (35,5%) skulle lämna sitt arbete om de hade råd med det.

Kvinnor och högutbildade angav oftare "vet inte" alternativet än andra grupper.

Fråga (17) kan betraktas som en precisering av fråga(16).

(17) Vad är viktigast för dig? (Kryssa för de två viktigaste faktorerna eller komplettera listan.)

- 1 Att arbetet är bra betalt
- 2 Att arbetet ger status
- 3 Att arbetet är intressant
- 4 Att arbetet är lätt
- 5 Att man har trevliga arbetskamrater
- 6 Att arbetet är riskfritt
- 7 Att arbetet är självständigt

Tekniskt sätt är fråga (17) inte problemfri, då en del informanter inte följde anvisningarna och kryssade för fler alternativ än väntat. Dessutom hade man svårigheter med att tolka *bra betalt*. Att arbetet är riskfritt, tycka vara en självklarhet för många, och därför inte en faktor att tänka på. En del informanter har uppgett att de gärna skulle ha valt alternativet 'kort arbetstid', men det fanns inte med i frågan.

Eftersom bortfallet p g a otillräckliga eller ogiltiga svar var stort (30%), blir resultatet svårtolkat.

Några tendenser som är värda att undersöka med förfinade frågor är följande: De flesta informanter vill ha ett intressant arbete och trevliga arbetskamrater. Intressant är att den svenska gruppen tyckte att trevliga arbetskamrater är särskilt viktigt, och relativt stor procent av de högutbildade tyckte detsamma. Lönen tycka spela större roll för män och för medelutbildade, än för kvinnor och högutbildade.

Fråga (18) handlar om gruppernas villighet att ta risker. Tanken var att testa om det fanns kulturspecifika skillnader i detta avseende. Vid besök På företag har vi fått en svag antydning om att vissa grupper av arbetstagare skulle vara mera villiga att ta risker än andra (se Allwood - Franker - Kós-Dienes, 1985).

En svaghet med frågan är att den tar upp enbart betalning som motivering för risktagande, medan andra faktorer (t ex att avvärja större fara; att rädda liv o s v) inte nämns. Risktagandet ställdes alltså in i en materiell relation.

(18) På din arbetsplats blir du erbjuden att utföra en arbetsuppgift, som du tycker verkar farlig, men som du får extra betalt för.

Skulle du utföra arbetsuppgiften eller ej?

- 1 ja 2 nej 3 vet inte

Resultaten visar en viss tendens till att den finska gruppen är mer villig att ta risker än andra (40% mot en genomsnitt av 13.3%. Majoriteten av svenska (8), turkiska (7) och iranska (7) informanter har ställt sig avvisande till farliga arbeten.

Kön är inte någon avgörande faktor här, däremot tycks lågutbildade vara motvilliga att utföra riskfulla arbeten i större omfattning (71,4%) än genomsnittet (56,7%).

Fråga (19) syftade till att undersöka hur starkt man upplever misslyckanden. Bakgrunden är att vissa kulturer påstås ha större tryck på individen att vara högpresterande, och att misslyckanden skulle medföra starkare skuld känslor där än i andra, mindre prestationsinriktade kulturer.

(19) Tänk dig att du har påbörjat en utbildning.

Kryssa för det påstående som du håller med om mest.

- 1 Att tvingas avbryta en kurs som man inte klarar av innebär ett stort personligt misslyckande.
- 2 Att tvingas avbryta en kurs som man inte klarar av känns alltid obehagligt.
- 3 Att tvingas avbryta en kurs som man inte klarar av är inget man behöver skämmas över.

Mot våra förväntningar tycks ingen grupp få allvarliga skuld känslor av misslyckanden, flertalet (7) av den finska, turkiska och iranska gruppen känner inte ens obehag. Svenska och latinamerikanska informanter har valt alternativ 2 i större omfattning än genomsnittet.

Utbildningsnivån har påverkat svaren till en viss mån: 19,4% av de högutbildade (mot 0,0% av de låg- och 9,1% av de medelutbildade) skulle uppleva ett kursavbrott som ett stort misslyckande.

Fler män (19,4%) än kvinnor (6,9%) valde alternativ 1.

Frågan bör preciseras så att det blir klarare att misslyckandet inte beror på några yttre omständigheter. Eventuellt kan 'avbryta' bytas mot 'misslyckas' för att klargöra att avbrottet motiveras av kunskapsmässig & hinder och inte sociala eller ekonomiska.

Fråga (20) är till för att få en bild om hur grupperna upplever arbetstakten i Sverige. Bedömningen av den svenska arbetstakten kan variera efter vad man har blivit van vid i sitt eget land.

(20) Händer det att du känner dig stressad i arbetet?

- 1 nästan alltid
- 2 ofta
- 3 ibland
- 4 nästan aldrig
- 5 aldrig

Flertalet informanter (53,3%) känner sig stressade ibland; 5 av de 10 polackerna i vårt material uppgav sig ofta vara stressade liksom 4 av latinamerikanerna. Motsvarande siffror för finländare var 2, och för iranier, svenskar och turkar 1.

Det fanns inga nämnvärda skillnader på kön, och något oväntat, inte heller på utbildningsnivån. Det kan bero på att utbildning inte nödvändigtvis motsvarar informanternas nuvarande yrkessituation.

Fråga (21) fokuserar på attityder till självständighet i arbetet och viljan att dela ansvaret med andra.

(21) Vilket är bäst?

- 1 Att ha ett arbete som man kan sköta ensam och själv ansvara för.
- 2 Att ha ett arbete som man kan utföra i grupp och dela ansvaret för.

Polska och turkiska informanter var mer villiga än andra att arbeta självständigt (80% mot ett genomsnitt av 56,7%), medan 70% av den latinamerikanska gruppen gärna delar arbetsuppgifter och ansvar med andra (genomsnitt: 40%).

Män är mer för individuellt arbete (64,5%) än kvinnor (48,3%).

Något oväntat visade det sig att ju lägre utbildning man har desto större är intresset för självständiga arbetsuppgifter: 71,4% av låg-, 68,2% av medel- men endast 45,2% av högutbildade vill arbeta och ta ansvaret individuellt. Tyvärr är antalet lågutbildade för litet för att dra allmänna slutsatser om den tendensen, men det kan vara värt att följa upp frågan i en större undersökning.

5.4 Frågor om Personliga Kontakter

I enkäten har vi ställt två direkta frågor om vilka egenskaper man tycker är önskvärda för en bra personlig relation. Syftet med dessa frågor var att se om det fanns några faktorer som enligt vissa grupper underlättar - eller försvårar - samarbetet med en annan person. Speciellt intressant från vår synvinkel var hur stor vikt man fäster vid ett gemensamt modersmål i arbetsgruppen.

En fråga berör attityder till olika "stilar" i samtal /fråga (24)/. Vad man menar med "öppen kritik" och hur man tolererar vissa formuleringar är antagligen både språk- och kulturspecifikt. Olika åsikter om yttrandens känslomässiga innehåll kan vara störande för kommunikationen, och kan skada mänskliga relationer.

Kanske är det inte särskilt lämpligt att närma sig problemet genom en enkätfråga. Ändå ville vi inte avstå från de olika informantgruppernas svar även om de rör sig på en ganska allmän nivå.

Fråga (22) var menad att ge en uppfattning om egenskaper hos arbetskamrater som man tycker kan vara av betydelse för ett bra samarbete. De uppräknade variablerna är egentligen inte personliga utan de syftar snarare på grupptillhörighet.

(22) Det är lättare att arbeta tillsammans med någon som har:
(Kryssa för de viktigaste faktorerna!)

- 1 samma ålder
- 2 samma modersmål
- 3 samma utbildningsnivå
- 4 samma religion
- 5 samma politiska åsikter
- 6 Inget av detta spelar någon roll.

Språktillhörighet är tydligen en viktig faktor för den finländska gruppen, eftersom 8 av 10 kryssade för den. (Siffrorna för övriga grupper: iranier och latinamerikaner 4, polacker 3, svenskar och turkar 2.) Hälften av de turkiska informanterna tyckte att samma utbildningsnivå har betydelse för samarbetet, liksom 4 av latinamerikanerna och 3 av iranierna. Siffrorna för finländare och polacker var 1 och för svenskar 0. Politiska åsikter spelar roll för 4 personer i den polska gruppen och för 3 av iranierna och latinamerikanerna. För övriga grupper var detta alternativ ointressant.

Män tycks ställa fler krav på sina arbetskamrater än kvinnor. 29% av männen (10,3% av kvinnorna) i vårt material arbetar helst tillsammans med jämnåriga och 16,1% med dem som tillhör samma religion. Inga kvinnor tyckte att religion spelar någon roll. Nästan dubbelt så många kvinnor (37,9%) än män (19,4%) påstod att inget av de uppräknade kriterierna har någon betydelse för samarbetet.

Lågutbildade i grupperna tycka fästa större vikt vid ålder, modersmål och religion än högutbildade, vilka däremot uppmärksammar utbildning och politisk åsikt i högre grad än andra.

Fråga (23) relaterar samma egenskaper som (22), men till den privata sfären. Vi hade förväntat en viss likhet mellan svaren på de båda frågorna. Ytterligare en egenskap, "social ställning" tillfördes listan. Översättningen var inte problemfri, den önskade tolkningen av *bli vän med* diskuterades i förväg med varje översättare.

(23) Det är lättare att bli vän med någon som har:

- 1 samma ålder
- 2 samma modersmål
- 3 samma utbildningsnivå
- 4 samma religion
- 5 samma sociala ställning
- 6 samma politiska åsikter
- 7 Inget av detta spelar någon roll

Latinamerikanerna i gruppen tycks ha den mest bestämda uppfattningen om vilka egenskaper som är viktiga för vänskap. De föredrar personer av samma ålder (6), modersmål (5), utbildningsnivå (4) och politiska åsikter (8). Intressant är att finska informanter, varav 8 tyckte att gemensamt modersmål underlättar samarbetets inte

tycker att språket är lika viktigt för privata kontakter. Bara 4 har valt det alternativet. Social ställning är av mest intresse för den turkiska gruppen (4), och 8 av latinamerikanerna i vårt material föredrar vänner med samma politiska åsikter.

Även här påstår fler kvinnor (48,3%) än män (29%) att ingen av de uppräknade egenskaperna spelar någon roll. För 42,9% av de lågutbildade är ålder och social ställning av betydelse, medan högutbildade är något mer intresserade av vännernas utbildning och politiska åsikter än andra.

Fråga (24) var menad att belysa attityder till möjliga kommunikativa beteenden när man kritiserar någon. Ska man använda "klarspråk", och riskera att den andre blir sårad; eller ska man framföra kritiken försiktigare och ta risken att man inte blir förstörd. Eller ska man avstå från att ta upp känsliga ämnen.

(24) Vilket påstående håller du med om?

- 1 Om man tycker att en arbetskamrat har gjort ett mindre misstag i arbetet skall man säga det till honom/henne rakt och öppet.
- 2 Om man tycker att en arbetskamrat har gjort ett mindre misstag i arbetet ska man diskutera det med honom/henne på ett sätt som inte kan sära honom/henne.
- 3 Om man tycker att en arbetskamrat har gjort ett mindre misstag i arbetet bör man undvika att prata om det.

Flertalet (70%) informanter skulle framföra kritiken taktfullt, utan att sära sin arbetskamrat. Den polska gruppen avvek mest från genomsnittet genom att bara 4 valde den försiktigare formuleringen, lika många var för "klarspråk", och 2 ville undvika samtalen. De turkiska informanterna röstade enhälligt på en hänsynsfull kritik.

Inte helt överraskande föredrog ca 3 gånger så många män (29,0%) än kvinnor (10,3%) ett "klart och öppet" besked.

Relativt färre högutbildade (12,9%) än låg- och medelutbildade (28,6% respektive 27,3%) väljer alternativ le d v a en mer direkt formulering.

Ett problem med frågan är att risken att sära någon eller att inte bli förstörd inte nämns i de olika alternativen.

Man kan räkna med att svaren på frågan endast delvis belyser gruppernas attityder till olika kommunikativa beteenden. Det återstår att förklara vilka formuleringar som anses som "raka" resp "sårande", eller "taktfulla" resp "oklara". Hur ett konkret yttrande bedöms är delvis kulturspecifikt, delvis språkspecifikt, men även situationen påverkar bedömningen.

5.5 Frågor om Hälsa och Sjukdom

Hälsa och sjukdom är ytterst kulturberoende begrepp. Vad som i en kultur tolkas som sjukdom kan i en annan uppfattas som en variation på det normala. Rimligen bör sådana skillnader komma till uttryck i invandrades möte med olika svenska verksamheter inte minst i arbetslivet.

Fråga (25) handlar om attityder till beteende i fall av sjukdom. Vad "lite sjuk" innebär är relativt men syftet var att låta informanterna tänka på ett tillstånd som de själva, subjektivt, bedömer som en mindre allvarlig sjukdom.

(25) Vad ska man göra om man känner sig lite sjuk när man vaknar på morgonen?

- 1 Gå till läkare
- 2 Gå till jobbet och se om man blir bättre
- 3 Stanna hemma, vila och se om man blir bättre

Bara två informanter (3,3%) skulle besöka läkare, och mer än hälften (52,7%) skulle gå till jobbet. Två grupper avviker avsevärt från genomsnittet: 8 av den turkiska gruppen skulle arbeta som vanligt, medan 8 av de polska informanterna tyckte att man ska stanna hemma tills man blir bättre. Om skillnaden beror på etnisk bakgrund eller på utbildningsskillnaderna grupperna emellan är omöjligt att se.

Något fler män (58,0%) än kvinnor (44,8%) är beredda att arbeta trots att de mår lite dåligt. Utbildningsskillnaderna har slagit igenom tydligare: nästan alla (85,7%) lågutbildade skulle gå till sitt arbete. Ju högre utbildning, desto större sannolikhet för att man stannar hemma.

Här måste man räkna med att arbetsplatsens organisation och typ av arbete påverkar valet. Data om informanternas yrke är nödvändigt för svarens utvärdering.

Fråga (26) handlar något indirekt om intresset för hälsofrågor. I den nuvarande formuleringen ställs kanske lite missvisande massmedia i blickpunkten, fast frågan egentligen vill kartlägga attityder till vissa levnadsvanor. Vi har fått indikationer på att svenskar (eller "skandinaver") är mer medvetna om hälsorisker och mer försiktiga än andra grupper (se Allwood - Franker - Kós-Dienes, 1985). Frågan var menad att testa om det fanns kulturspecifika skillnader i detta avseende.

(26) Svensk massmedia tar ofta upp att det kan vara farligt att t. ex. äta visa mat, att inte motionera etc.
Vad tycker du om det?

- 1 Massmedia överdriver.
- 2 Massmedia har lagom information om sådana frågor.
- 3 Massmedia borde ha mer information om sådana frågor.

70% av de turkiska informanterna tycker att massmedia överdriver, vilket är nästan dubbelt så mycket som genomsnittet (36,7%). 6 av den finska gruppen vill däremot ha mer information.

Fler män (45,2%) än kvinnor (27,6%) tycker att massmedia överdriver.

Krav på mer information är lägst hos de lågutbildade: 14,3% mot ett genomsnitt av 28,3%.

En svaghet med frågan är att den riktar intresset mot massmedia, som är ett populärt objekt för allmänhetens kritik. Det kan innebära att frågans egentliga syfte hamnar i skymundan.

Fråga (27) tar upp en något kontroversiell åsikt. Svaren påverkas med all sannolikhet av informanternas syn på kvinnor.

(27) Är det sant att kvinnor i allmänhet klagat mer än män och överdriver när de pratar om sina sjukdomar och smärtor?

1 ja 2 nej

Tre fjärdedelar av informanterna tycker inte att kvinnor överdriver. De turkiska informanterna tycker vara mer benägna än andra grupper att lyssna med skepsis på klagande kvinnor, 4 av 10 tycker att de överdriver.

Relativt många medelutbildade (36,4%) tycker att kvinnor klagat mer än män.

Intressant är att det inte framkom någon nämnvärd skillnad mellan männens och kvinnornas uppfattning i frågan.

Frågan bör preciseras, eftersom den tillåter flera tolkningar. "Klaga mer" betyder inte nödvändigtvis att man gör det utan orsak.

Fråga (28) tar upp den traditionella uppfattningen att män ska vara, eller åtminstone ska visa sig vara, starkare än kvinnor. Förväntningen var att det skulle finnas skillnader i attityder kulturer emellan.

(28) Är det sant att det inte är manligt att visa att man mår dåligt?

1 Ja, det är sant; en man ska inte visa att han mår dåligt.
2 Nej, det är inte sant; en man får visa att han mår dåligt.

Mot våra förväntningar hittade vi inga skillnader mellan svar från olika nationaliteter. Bara tre män och en kvinna i det hela materialet tyckte att män ska lida i tysthet.

Mer differentierade svar väntas förekomma i samtal och intervjuer. Frågan bör formuleras om för en kommande enkätundersökning.

5.6 FRÅGOR OM AUKTORITET OCH ANSVAR

I arbetslivet hanteras dagligen frågor som har att göra med auktoritet och ansvar. Hur mycket "rätt" har t ex en arbetstagare att försöka påverka sin arbetsmiljö, vilket är "rätt" sätt för sådan påverkan, vilket ansvar har arbetstagaren för sin egen arbetsmiljö o a v är områden där uppfattningarna kan variera kulturer emellan.

Fråga (29) är menad att utforska åsikter om ansvar för arbetsolyckor. Avsikten var att testa i vilken mån gruppernas attityder stämmer överens med gällande regler.

(29) Det har hänt en olycka i arbetet. Under utredningen visade det sig att den skadade inte använt den utdelade skyddsutrustningen.

Vem tycker du ska bära ansvaret för olyckan?

- 1 Arbetaren
- 2 Arbetsledaren
- 3 Företaget

Bortfallet var 18,3% (50% av den latinamerikanska gruppen), mest därför att informanter krävde klarare besked om arbetaren hade fått skyddsutrustning från företaget eller ej.

Hälften av informanterna, (7 av den finska och lika många av den iranska gruppen) tyckte att arbetaren ska bära ansvaret.

Fler män (25,8%) än kvinnor (13,1%) menar att arbetsledaren är ansvarig.

En tendens som kan vara intressant att följa upp var att bland dem som lägger ansvaret på arbetaren är de medelutbildade överrepresenterade (68,2% mot 57,1% av låg- och bara 35,5% av högutbildade). Däremot skulle nästan enbart högutbildade ställa företaget till ansvar.

Frågan bör konkretiseras och översättningen noggrant kontrolleras.

Fråga (30) är menad att undersöka uppfattningen om hur den administrativa organisationen egentligen fungerar, och vad man tycker är det bästa sättet att kontakta den. Bakgrundshypotesen är att i kulturer med mer auktoritär tradition kan det vara lämpligare att vända sig till någon med reell makt, eftersom underordnade ändå inte kan uträtta någonting. Vi tänkte också kontrollera vilka som känner att de behöver hjälp med sina ärenden.

(30) Vilket påstående håller du mest med om?

- 1 Har man ett ärende är det bäst att gå till högste chefen.
- 2 Har man ett ärende är det bäst att ta reda på vem som är ansvarig för denna typ av frågor.
- 3 Har man ett ärende är det bäst att hitta någon bekant som kan föra ens talan.

Nästan tre fjärdedelar av informanterna söker upp den som är direkt ansvarig för problemet. Bara 5% tycker att de behöver hjälp. 4 av den finska gruppen skulle gå till högste chefen, ett alternativ som ingen lågutbildade har valt.

En intressant tendens är att tre gånger så många kvinnor (31,0%) än män tycker att det är bäst att börja uträtta ärenden i högsta instans.

Fråga (31) är ett försök att utreda attityder till en "asymmetrisk" kommunikativ situation. Den är ett typiskt exempel på en fråga där man inte ska räkna med att få

någon uppfattning om informanternas faktiska beteende, där största skillnaderna förmodligen finns. Trots att vi hade fått några antydningar om enstaka grupperas ovilja att säga ifrån (t ex muslimska kvinnor och båtflyktingar), förväntade vi inte många "nej"-svar på frågan.

(31) Ska man protestera om chefen har fel?

1 ja 2 nej

Att "bara" 93,3% tyckte att man ska säga sin mening beror kanske på att frågan kan tolkas som tjänar det något till att protestera'.

Det är tveksamt om frågeställningen är lämplig för enkätundersökning. Ändå är det intressant att konfrontera svaren med faktiska kommunikativa handlingar.

Fråga (32) rör sig i samma problemområde som (3), t men den personliga auktoriteten byts till lagens och samhällsreglernas auktoritet. Förväntningen var att hitta kulturspecifika skillnader i svaren, inte minst på den ofta hävdade åsikten svenskarna låter sig styras av, Ett otal meningslösa regler som skulle vara otänkbart för andra grupper(Phillips-Martinsson, 1981).

(32) Ska man försöka lyda alla lagar och förordningar ävenom man inte tycker att de är meningsfulla?

1 ja 2 nej

Mycket riktigt fanns det kulturspecifikatendenser i svaren, men de motsvarar inte alltid de populära. 9 av de 10 svenska informanterna tycker stereotyperna inte att man ska följa meningslösa regler, och därmed anslutar de sig till den Latin-amerikanska gruppen. Turkarna i vårt material visar sig vara mest "laglydiga"(9). För- finländare och iranier var motsvarande siffror 6, för polacker 4, för svenskar 1 och för latinamerikaner 0.

Det finns ingen meningsskiljaktighet mellan könen.

Skillnader mellan utbildningsgrupper beror snarare på nationalitet.

Fråga (33) berör attityder till den administrativa organisationen. Vi var intresserade av informanternas syn på svårigheterna man får när man försöker uträtta administrativa ärenden.

(33) Vilket påstående håller du mest med om?

- 1 Tjänstemän har ofta komplicerade regler att följa. Det är inte deras fel att ärendena tar tid.
- 2 Det är oftast tjänstemännen själva som krånglar till reglerna. Därför tar ärendena lång tid.

Flertalet i de flesta grupper tycker att reglerna är för komplicerade. Åsikterna i den finska gruppen går isär, och 8 av de turkiska informanterna skyller på tjänstemän.

Könsskillnaderna slår igenom kraftigt: 79,3% av kvinnorna, men bara 45,2% av männen tycker att reglerna är komplicerade. Däremot menar fler män (45,2%) än kvinnor (17,2%) att byråkrater krånglar till ärendena. Denna tendens bör undersökas närmare.

Inte helt oväntat tycker fler högutbildade än genomsnittet att reglerna är för invecklade, och fler lågutbildade än genomsnittet att tjänstemän är ineffektiva.

Fråga (34) handlar om tilltron till tjänstemännens opartiskhet. Utgångspunkten är att personer från olika länder med all sannolikhet har varierande erfarenheter i detta avseende. Deras attityder kan påverka deras kommunikativa beteende i kontakt med tjänstemän.

(34) Vilket påstående instämmer du med?

- 1 De flesta tjänstemän behandlar alla lika.
- 2 De flesta tjänstemän ger förmåner åt vissa.

40% av informanterna litar på tjänstemännens opartiskhet, 56,7% tycker motsatsen. 9 av de latinamerikanska Och 7 av de polska informanterna tror att vissa får förmåner. Den svenska gruppen litar mest på att man blir rättvist behandlad (6 informanter).

Varken köns eller utbildningsskillnader har påverkat svaren.

5.7 Frågor om Könroller och Familj

Synen på könroller på arbetsfördelning i hemmet och i yrkeslivet, uppfattning om familj i allmänhet är centrala frågor för en persons livsåskådning. Den traditionell familjebilden håller på att förändras i samband med industrialiseringen. Kvinnornas jämställdhet är ett ofta förekommande debattämne. Attitydyttringar som går emot samtalspartnerns åsikter i frågan kan orsaka starka reaktioner. Avvikande traditioner om familjemedlemmarnas och/eller resp. köns plikter och

rättigheter poängteras ofta i jämförelser mellan olika kulturer. Stereotyper om vissa grupper berör ofta dessa gruppers attityder till det andra könet och till familjen.

Orsaken till att vi tar upp könsrollsfrågorna i enkäten är att i arbetslivet konfronteras varje grupp med det svenska synsättet, som stöds av den officiella ståndpunkten om könets jämställdhet. Den utgör en ram för kvinnornas rättigheter, men deras ökade möjligheter i yrkeslivet medför ökat ansvar och eventuellt minskat skydd från familjen. Hela familjebilden påverkas av kvinnornas förändrade roll.

Att acceptera kvinnor på vissa poster - t ex som arbetsledare eller som instruktörer - är inte självklart för varje grupp. I intervjuer hos företag nämndes detta problem (se Allwood - Franker -Kös-Dienes, 1985.) Likadant har vi fått indikationer på att kvinnor kan ha svårt att utnyttja sina ökade möjligheter att hävda sina åsikter i arbetslivet.

Med hjälp av frågorna (35) - (41) försöker vi hitta eventuella kulturspecifika skillnader i attityder till dessa frågor.

Fråga (35)

(35) Är det bättre för familjen om kvinnan inte behöver förvärvsarbete?

- 1 Ja, det är bättre för familjen.
- 2 Nej, det är inte bättre för familjen.

Svaren på frågan skiljde sig inte nämnvärt efter kön. 62,1% av kvinnorna och 58,1% av männen ansåg att det är bättre för familjen om kvinnan inte behöver arbeta. Inte heller framkom någon större skillnad efter utbildningsnivå.

Mellan nationalitetsgrupperna fanns vissa skillnader. Alla 10 av finländarna och polackerna instämde i alternativ 1, mot 6 iranier och 6 turkar. Bara 2 av svenskarna och av latinamerikanerna valde det alternativet.

Vad denna skillnad beror på är svårt att säga, eftersom frågan är mångtydig. Att kvinnan inte behöver arbeta kan uppfattas som ett tecken på att familjens ekonomi är god, något som i sig är bra för familjen.

Fråga (36)

(36) Är det bättre för kvinnan om hon förvärvsarbetar?

- 1 ja
- 2 nej

Inte heller i denna fråga fanns någon större skillnad efter kön bland svaren. 79,3% av kvinnorna och 71,0% av männen ansåg att det är bättre för kvinnan om hon förvärvsarbetar.

Skillnaden nationalitetsgrupper emellan är också mindre markerad än i föregående fråga. 10 av iranierna, 9 av latinamerikanerna, 7 av finländarna och polackerna samt

6 av svenskarna och turkarna instämmer i att det är bättre för kvinnan om hon förvärvsarbetar. Man måste dock komma ihåg att "kvinnan" här inte är relaterad till något socialt sammanhang. Det är därför oklart vilken kvinna informanterna åsyftar. Är hon gift, fränskild eller ensamstående? Hur gammal är hon? Det är ganska troligt att kulturella skillnader spelar roll för hur informanternas "prototypkvinna" ser ut.

Fråga (37) vilket påstående instämmer du i?

- 1 En manlig arbetsledare ger klarare och bättre instruktioner än en kvinnlig.
- 2 En kvinnlig arbetsledare ger klarare och bättre instruktioner än en manlig.
- 3 Manliga och kvinnliga arbetsledare ger lika bra instruktioner.

71,7% tyckte att manliga och kvinnliga arbetsledare ger lika klara instruktioner. 3 av den latinamerikanska gruppen valde alternativ 1, och lika många iranier föredrog kvinnors sätt att ge instruktioner.

15,1% av männen och 6,9% av kvinnorna tyckte att manliga arbetsledare ger klarare och bättre instruktioner än kvinnor. 6,9% av kvinnorna och 9,7% av männen ansåg att kvinnliga arbetsledare är bättre i det avseendet, och 82,8% av kvinnorna mot 61,3% av männen tyckte att kvinnliga och manliga arbetsledare ger lika goda instruktioner.

Bortfallet på frågan var 8,3%, framför allt från den finska gruppen.

Fråga (38)

(38) I den svenska skolan får också pojkar lära sig att laga mat, och flickor får lära sig att snickra. Vad anser du om det?

- 1 Det är bra
- 2 Det är onödigt

Denna fråga innehåller en svaghet i och med att den förutsätter att man tycker att matlagning är en kvinnlig syssla och snickeri en manlig. Man bör också vara medveten om att skolan här ingår i ett bredare könspolitiskt samhälleligt sammanhang. För den som inte gör denna koppling kan frågan om pojkars matlagning och flickors snickrande komma att handla om fördelningen mellan teoretiska och praktiska moment i skolan. Frågan är alltså tvetydig.

Den helt övervägande delen av informanterna valde alternativ 1 (91,7%). Bortfallet var 1,7% och bara 6,6% fann det onödigt att skolbarn får delta i dessa praktiska moment.

Fråga (39) var menad att få en uppfattning om skillnaderna mellan familjebegrepp i olika kulturer. Vårt syfte var egentligen att få veta vilka släktingar räknas som tillhörande den "inre" familjekretsen. Vi har mest tänkt på skillnaden mellan "storfamilj" och "kärnfamilj". Att formulera en direkt fråga har visat sig vara något problematiskt, bl a eftersom släktskapstermer är svåra, ibland omöjliga att Översätta.

Därför valde vi att fråga vilka anhöriga som skulle få maximal hjälp, vilket vi tyckte var ett kriterium för att tillhöra den "närmare familjekretsen".

(39) Vilka släktingar tycker du att man måste hjälpa med arbete, pengar och olika tjänster om de behöver hjälp?

(Kryssa för alla som man bör hjälpa.)

- a) föräldrar
- b) far- och morföräldrar
- c) maka/make
- d) barn (även i vuxen ålder)
- e) syskon
- f) syskons familjer
- g) föräldrarnas syskon
- h) kusiner
- i) hela slakten
- j) makas/makes föräldrar
- k) makas/makes syskon
- l) makas/makes släkt
- nda
- m) Man har ingen sådan skyldighet.

Hur svaren ska tolkas är inte helt problemfritt. De återger inte enbart attitydskillnader. Behov av hjälp från familjemedlemmar är större i vissa kulturer, medan i andra länder är olika former av samhällsservice bättre utvecklade och ersätter familjens stöd. Dessa omständigheter kan ha resulterat i att genomgående lägre procent av den svenska och den finska gruppen tycker att man ska hjälpa sina anhöriga - såväl nära som mer avlägsna släktingar, medan turkiska och iranska informanter är mer beredda att ställa upp för sina släktingar än genomsnittet. Många av dem har kompletterat svaren med att man ska hjälpa alla som behöver hjälp.

Totalt har svaren visat följande ordning av släktingar som man måste hjälpa:

1. Föräldrar	86,7%
2. Maka/make och barn	78,3%
3. Syskon	70,0%
4. Far- och morföräldrar	63,3%
5. Makas/makes föräldrar och syskon	51,7%
6. Föräldrarnas syskon	46,7%
7. Syskons familjer	45,0%
8. Kusiner	43,3%
9. Makas/makes släkt	41,7%

De enstaka nationalitetsgruppernas svar följer i stort sätt denna ordning. Alla placerar föräldrarna på första plats, följt av barn, maka/make, syskon och far- och morföräldrar. makas/makes släkt hamnar överallt på listans slut. Det finns dock en viss skillnad vilka anhöriga som bedöms lika om de behöver hjälp. Den följande tabellen kan läsas som implikativa skalor. Om man t ex är beredd att hjälpa en

släkting i grupp III. är det sannolikt att man också ska hjälpa släktingar i grupp I. och II.

FINLÄNDARE

I. föräldrar barn	II. maka/make	III. far- och morföräldrar
IV. syskon	V. syskons familj makas/makes föräldrar makas/makes syskon	VI. föräldrarnas syskon makas/makes släkt

IRANIER:

I. föräldrar far- och morföräldrar make/make barn syskon make/make syskon make/make föräldrar	II. syskons familjer föräldrarnas syskon kusiner makas/makes släkt
--	--

LATINAMERIKANER:

I. föräldrar maka/make	II. syskon	III. barn
IV. far- och morföräldrar föräldrars syskon makas/makes föräldrar	V. kusiner makas/makes syskon	VI. syskons familjer makas(makes släkt)

POLACKER

I. föräldrar barn	II. maka/make	III. far- och morföräldrar syskon
IV. föräldrars syskon kusiner makas/makes föräldrar makas/makes syskon	V. syskons familjer makas/makes släkt	

EVENSKA

I. föräldrars syskon	II. maka/make barn	III. far- och morföräldrar
-------------------------	--------------------------	-------------------------------

IV.
syskons familjer
makas/makes föräldrar
makas/makes syskon

V.
föräldrarnas syskon
kusiner
makas/makes släkt

TURKAR
I.
föräldrar

II.
maka/make
barn
syskon
makas/makes
syskon

II.
far- och morföräldrar
syskons familjer
föräldrarnas syskon
kusiner
makas/makes föräldrar
makas/makes släkt

Vi kan konstatera att frågan inte har fungerat som tänkt. Vi har inte fått svar på vad vi ursprungligen var intresserade av. Ändå är resultatet inte ointressant, då den ger indikationer om gruppernas "hjälp samma" attityd. Hur dessa skillnader realiserar i praktiken, är en annan fråga.

En något oväntad tendens är att färre kvinnor än män tycker att man ska hjälpa familjemedlemmar. T o m barn kan förvänta mer hjälp från sin far än från sin mor.

Uppfattningar om familjebegrepp bör undersökas med andra metoder.
Fråga (40)

(40) Ska man försvara en familjemedlem/släkting, som någon kritiserar, även om man egentligen tycker att kritiken är befogad?

1 ja 2 nej

De problem som finns i samband med frågeställningen i sig diskuteras närmare i avsnitt 3.4. Resultatet av frågan blev att 66,7% av informanterna inte tyckte att man ska försvara en släkting under givna i förutsättningar. 25,0% tyckte motsatsen. Bortfallet var

En viss skillnad fanns mellan nationalitetsgruppernas sätt att svara. Av de latinamerikanska och de turkiska informanterna svarade 4 "ja" på frågan. Motsvarande siffror blev för finska och polska informanter 3, för iranska 1 och för svenska 0.

Män och kvinnor svarar ungefär likadant, men utbildningsskillnader gör sig i viss mån gällande. 32,3% av de högutbildade uppger sig villiga att försvara sina felande släktingar. Bland de lågutbildade är siffran 14,3% och bland de medelutbildade 18,1%.

Fråga (41)

(41) Vilket påstående håller du mest med om?

- 1 Det är bra om man bor tillsammans med eller mycket nära sina släktingar.
- 2 Det finns inga fördelar med att bo nära sina släktingar.

Vad som menas med "släktingar" framgår inte av frågan, och en del informanter har kommenterat att det är stor skillnad mellan att bo nära sina släktingar och att bo tillsammans med dem.

Bland svaren kom skillnader mellan nationalitetsgrupperna fram. 10 av de latinamerikanska informanterna valde svarsalternativ 1 mot 7 av polacker och turkar, 5 av iranier, 3 av svenskar och 1 av finländare. Av samtliga informanter ansåg 55,0% att närhet till släktingar var en fördel och 38,3% tyckte motsatsen.

De medelutbildade avvek mest från genomsnittet. De flesta (63,6%) tyckte att det inte fanns några fördelar med att bo nära sina släktingar.

Män och kvinnor svarar ungefär likadant. bortfallet var 6,7%.

5.8 Tolkning av Kommunikativa Handlingar - Några Exempel

Inom den sista gruppen av frågor har vi tagit upp några exempel på situationer där kommunikativt beteende enligt vår hypotes kan påverkas av kulturens traditioner, och därmed är faran för misstolkning relativt stor.

vi har försökt att kartlägga kulturspecifika begränsningar av samtalsämnen (43). Fråga (45) berör turtagningsreglerna som är starkt reglerade i svensk mötesordning. Att bryta mot dessa regler kan vara störande för personliga kontakter. Samtidigt är det i praktiken inte lätt att ändra på sina kommunikativa normer. Krav på en sådan förändring kan leda till att man helst avstår från kommunikation. (Allwood, 1985)

Andra frågor handlar om situationer som kan lösas på olika sätt. Vilket handlingsalternativ man väljer kan till en viss mån vara kulturspecifikt. Sättet att bete sig i sådana och liknande situationer tolkas av omgivningen och bidrar till den bild man får om en viss individ och ev. grupp.

Fråga (42)

(42) Två arbetskamrater går till företagets cafeteria. Den ene köper två koppar kaffe. Den andre vill betala för sin kopp. Vad tycker du om det?

- 1 Han ska inte erbjuda sig att betala. Det är naturligt att arbetskamrater bjuder varandra ibland.
- 2 Han ska erbjuda sig att betala. Man ska inte ligga andra till last.
- 3 Jag tycker att

43,3% av informanterna valde alternativ 1, 31,7% alternativ 2, 15,0% gjorde kommentarer och bortfallet var 10,0%. 5 finländare, 6 latinamerikaner, 7 iranier och 8 turkar valde alternativ 1, medan 7 polacker och 7 svenskar föredrog alternativ 2.

Variabeln utbildning visade sig på så sätt att 85,7% av de lågutbildade valde alternativ 1. Motsvarande siffror för medelutbildade var 50,0% och för högutbildade 29,0%.

Fler män (48,4%) än kvinnor (37,9%) tyckte inte att det var nödvändigt att erbjuda sig att betala sin kopp.

41,4% av kvinnorna, men bara 22,6% av männen ansåg att man inte ska ligga andra till last.

De kommentarer som informanterna gjort handlade mest om vilken relation arbetskamraterna har till varandra. Det är det som är avgörande i det här fallet.

Fråga (43) handlar om vissa kommunikativa konventioner. Skillnader i uppfattningen om vilka ämnen som kan tas upp vid ett tidigt skede av bekantskap är förmodligen en vanlig orsak till missförstånd mellan samtalsparter.

Återhållsamhet i att berätta om och fråga efter personliga förhållanden kan tolkas av individer som är vana vid mer "öppenhet" i sina kontakter som avvisande beteende eller ointresse. Att berätta och fråga "för mycket" är å andra sidan störande för den som inte är van vid större informationsmängder vid första mötet. Skillnader i kommunikativa rutiner kan resultera i orättvisa stereotyper om en grupp.

(43) När du träffar en landsman första gången i ditt hemland, kan du då fråga honom/henne

- a) varifrån han/hon kommer?
1 ja 2 nej
- b) om han/hon är gift och har barn?
1 ja 2 nej
- c) om hane/hennes föräldrar?
1 ja 2 nej
- d) om hans/hennes yrke?
1 ja 2 nej
- e) om hans/hennes ålder?
1 ja 2 nej
- f) om hans/hennes utbildning?
1 ja 2 nej

- g) om hans/hennes inkomst?
1 ja 2 nej

När du träffar en landsman första gången i ditt hemland, kan du då fråga honom/henne)

- h) om hans/hennes religion?
1 ja 2 nej

- i) om hans/hennes politiska åsikter?
1 ja 2 nej

Tekniskt sätt var inte frågan problemfri, bortfallet blev upp till 20-40%. En del informanter skulle ha behövt konkretare uppgifter om samtalspartnerns kön, ålder, samtals omständigheter o a v. Frågan är för vag, den är inte placerad i något socialt sammanhang.

Skillnaderna i svaren är nästan uteslutande kulturbetingade. Män och kvinnor har ungefär samma uppfattning om ämnet. Utbildningsskillnaderna har inte heller påverkat svaren.

Några tendenser som har kommit fram från materialet är följande:

4 av iranierna skulle inte fråga varifrån personen kommer; en ganska naturlig fråga för andra grupper. Politik, religion och ålder är ämnen som den iransk & gruppen helst vill undvika. 4 av den finländska gruppen är emot att fråga om någon är gift och har barn. 6 av de polska informanterna menar att föräldrarna inte är något lämpligt samtalsämne vid första mötet.

Turkiska informanter avviker från de andra grupperna genom att 8 av 10 tycker att man får fråga om samtalspartnerns ålder. Alla grupper tycker att man kan ställa frågor om den andres yrke.

Frågan bör konkretiseras i avseende på deltagarnas kön och ålder och bekantskapens (samtals) karaktär.

Den följande lista visar i vilken ordning ämnen känns "tillåtna" enligt informanterna:

1. Varifrån man kommer	83,8%
2. Yrke	70,0%
3. Är man gift	55,0%
4. Utbildning	45,0%
5. Ålder	31,7%
6. Föräldrar	28,3%
7. Inkomst, religion, politik	13,3%

De enskilda nationalitetsgruppernas svar avviker i vissa fall från denna ordningsföljden. De följande tabellerna kan läsas som implikativa skalor: om t ex något ämne i grupp IV. känna tillåtet i en kultur, då är det sannolikt att man också accepterar samtalsämnen från grupp I. - III.

FINLÄNDARE

I varifrån man kommer	II. yrke	III är man gift föräldrar utbildning
IV ålder	V politik	VI inkomst religion

IRANIER"

I. yrke	II. utbildning	II varifrån man kommer är man gift	
IV föräldrar	V. ålder	varifrån man kommer är man gift	VII religion

(Politiska åsikter får inte diskuteras vid ett första möte).

LATINAMERIKANER:

I. varifrån man kommer	II. är man gift yrke	III. inkomst politik
IV ålder utbildning		

POLACKER

I. varifrån man kommer	II. yrke -	II är man gift
------------------------------	---------------	-------------------

IV.
utbildning

V.
föräldrar
inkomst

VI
ålder
religion
politik

SVENSKAR

I.
varifrån man
kommer

II.
yrke

III.
är man gift
utbildning

IV.
ålder
religion
politik

V.
föräldrar

(Inkomst får inte diskuteras vid ett första möte).

TURKAR

IV.
varifrån man
kommer

V.
är man gift
ålder

VI
yrke
utbildning

IV.
föräldrar

V.
religion

VI
inkomst
politik

Fråga (44) var menad att fånga skillnader i attityder till olika handlingsätt man kan använda för att påverka ett samhälleligt förhållande.

(44) Om du vore intresserad av t ex sportfiske och bodde på en plats där sportfiske var förbjudet, vad skulle du då göra ?

- 1 Ingenting; ge upp.'
- 2 Bilda en förening för att i samarbete med likasinnade kunna förbättra möjligheterna för sportfiske.
- 3 Försöka fiska ändå.
- 4 Kontakta någon person med inflytande för att ändra på förhållandet.

30,0% av informanterna svarade att de inte skulle göra någonting åt frågans problem. Ungefär lika många eller 31,7% uppgav att de skulle bilda en förening,

6,7% skulle trotsa förbudet och 18,3% skulle vända sig till någon inflytelserik person. Bortfallet var 13,3%.

Flertalet iranier (8) angav att de skulle bilda en förening. 6 av finländarna skulle ge upp, och 5 av den turkiska samt 4 av den polska gruppen skulle vända sig till någon inflytelserik person.

Bland dem som kunde tänka sig att bilda en förening var de lågutbildade överrepresenterade: 57,1% mot 22,7% medel- och 32,3% högutbildade.

Fler män (35,5%) än kvinnor (24,1%) skulle ge upp. Kvinnorna var beredda att kämpa för målet mest genom en förening eller med hjälp av kontakter.

Tolkningen av resultatet störs något av att frågan handlar om ett förbud. Det svar man ger på denna fråga beror till en viss grad på vilken relation man har till makten i samhället, d v a hur bunden man känner sig av förbudet, vilken påföljd man kan förvänta sig om man trotsar förbudet och hur det uppfattas av ens omgivning.

En annan invändning som informanterna gjort mot frågan är att det inte framgår varför fiske är förbjudet. Svaren blir olika om det beror på att vattnet är förgiftat, att fiskarna är utrotningshotade eller på vattenägarens allmänna oginhet.

Fråga (45)

(45) Vad tycker du om svensk mötesordning, som innebär att ordföranden ger ordet till de som vill tala i den ordning de anmält sig. Man kan alltså inte tala när man själv vill utan måste vänta på sin tur.

1 Det är bra 2 Det är dåligt 3 Vet inte

De flesta (78,3%) av informanterna var positiva till svensk mötesordning och bara 5,0% var negativa. Andelen "vet inte"-svar var 15,0%. Skillnaden mellan grupperna blev därmed för liten för vidare tolkning.

Fråga (46)

(46) Om du måste ordna en familjefest, t ex ett bröllop och inte har några pengar, skulle du då vända dig till din arbetsgivare för att få hjälp?

1 Ja 2 Nej

30% av informanterna svarade "ja" och 61,7% "nej". Bortfallet var 8,3%.

Nationalitetsgrupperna skiljde sig i viss mån åt vad beträffar svarsalternativen. Ingen av de latinamerikanska eller svenska informanterna svarar "ja" på frågan, vilket däremot 7 av de turkiska, 5 av de finländska och 5 av de iranska informanterna gör. Utbildningsskillnader spelar viss roll i sammanhanget. Bara

12,9% av de högutbildade skulle vända sig till arbetsgivaren med angivet ärende, mot 45,5% av de medelutbildade och 57,1% av de lågutbildade.

6. DISKUSSION AV RESULTAT

Vi hade fyra huvudsakliga syften med enkätundersökningen.

A) Det första syftet var av rent teknisk karaktär. Vi ville kontrollera instruktionernas klarhet och entydighet. Resultaten visar att anvisningarna om hur man anger sitt svar ska vara mer explicita, för att undvika bortfall på grund av formella misstag, till exempel vid fråga (1) och (4) Att man ibland skulle ha valt två av de angivna svaren har vållat en del problem. Eftersom enkäten är ganska lång, kan man anta att svaren kryssas i nästan automatiskt i de allra flesta fall. Därför bör vi hålla oss så långt de går till samma svarsmetod, dvs att be informanten om att välja bara ett svarsalternativ. Det kommer samtidigt att underlätta enkätmaterialens databehandling.

B) Det andra - och kanske viktigaste - syftet var att testa om frågorna och svarsalternativen var anpassade till informantgruppernas förförståelse och kulturella bakgrund, eller om det fanns uppenbara risker för misstolkningar. (Se ovan avsnitt 3 om de svårigheter som förekommer i samband med tvärkulturella enkäter i allmänhet.) Två områden tycks här vara särskilt problematiska, nämligen tidsuppfattning samt familj och könsroller, där Motiveringen till svaren är mycket viktiga. Här blir det nödvändigt att låta andra metoder, framför allt intervjuer, komplettera undersökningen. Attitydskillnaderna mellan grupperna emellan kan ligga i motiveringen till svaren, som till exempel vid fråga (38).

C) Det tredje syftet var att testa om vissa frågeställningar Överhuvudtaget var lämpade för enkät. Undersökningen visade som väntat några problem som hör ihop med detta, särskilt i samband med attityder till vissa kommunikativa beteenden och handlingar (24), (43). Kommunikation är ytterst beroende av en social kontext, något som är svårt att fånga i enkätform, utan att

frågorna bygga ut till orimlighet. Att i en komprimerad fråga få med till exempel talarnas ålder, kön, inbördes maktförhållande, plats för samtalen osv är en

Övermäktig uppgift. Lösningen blir mer generella frågor, men dessa blir i sin tur synnerligen svårtolkade. Informanternas osäkra svar, anmärkningar och efterfrågan om kompletterande uppgifter har visat att det blir nödvändigt att använda andra metoder, framför allt observation och självkonfrontation.

D) Till Biet tänkte vi få en grov orientering om eventuella skillnader i gruppernas svar. Enkäten var egentligen inte avsedd för att påvisa etniskt-kulturellt betingade attitydskillnaders underlag för det. Men i några fall var skillnaden mellan gruppernas svar så stor att det stärkte våra antaganden om att attityder till just den frågan blir intressant att jämföra (15), (34). De svaga tendenser som kom fram i materialet pekar emellertid på att variabeln nationalitet kan vara underordnad variabelerna utbildning och kön.

Några frågor och hypoteser som kan bli särskilt intressanta för den fortsatta undersökningen, delvis med enkät och delvis med andra metoder är följande:

1) Lågutbildades attityder till och förståelse av skriftlig information- under vilka omständigheter är skrift den lämpligaste informationsformen och när är det nödvändigt att använda verbala och/eller illustrativa medel för att föra ut information. Hypotes: Lågutbildade läser inte informationsbroschyrer; lågutbildade invandrare förstår inte broschyrerna även om de försöker läsa dem. Broschyrens språk är inte anpassat till de anställdas språkliga nivå.

2) Olika etniska gruppernas attityder till och färdigheter i att använda andra kommunikativa kanaler än personligt samtal. I vilken mån är ovana vid t ex telefon eller skrift ett hinder för att invandrare ska klara sina ärenden på arbetsplatsen. Hypotes: en del invandrare låter hellre bli att utträta ett ärende eller att göra en förfrågan, om det innebär att han ska använda telefon eller fylla i blanketter.

3) Förståelse av varningsskyltar på arbetsplatsen, särskilt i grupper med låg utbildning. Hypotes: skyltarna är obegripliga för många arbetare. information och utbildning om skyltar är otillräcklig.

4) Önskan och behovet att få information från företaget även på invandrarspråk. Hypotes: Vissa invandrargrupper, t ex finländare och latinamerikaner, skulle uppskatta och eventuellt i praktiken behöva att få åtminstone en del av den viktigaste informationen på sitt eget språk.

5) Attityder till olika språk på arbetsplatsen: syn på användandet av andra språk än svenska under arbetet och på rasterna. Hypotes: Vissa invandrargrupper, t ex finländare och latinamerikaner,, trivs bättre på jobbet och känner större trygghet om de har möjlighet att arbeta tillsammans med eller nära dem som har samma modersmål. Andra grupper tycker inte att en sådan gruppering skulle vara önskvärd.

6) Attitydskillnader till risktagande. Hypotes (grundad mest på en regelbundet återkommande uppfattning hos informanterna): Finländare är mer benägna att ta risker än andra grupper. Pilotundersökningen visar att hypotesen bör testas mot andra parametrar, framför allt utbildning.

7) Attitydskillnader gällande individuellt resp. gemensamt arbete och ansvarstagande. Hypotes: Vissa grupper, t ex latinamerikaner, uppskattar möjligheten till att utföra arbetsuppgifterna gemensamt och dela på ansvaret. Pilotundersökningen tyder på att utbildningsskillnader kan ha betydelse för frågan.

8) Attitydskillnader inför auktoritet. Hypotes: Gruppernas hållning till den administrativa ledningen varierar på 9 a kulturell bakgrund och/eller utbildning. Skillnaderna kan delvis bero på otillräckliga kunskaper om arbetarens och arbetsledarens rättigheter och skyldigheter.

Den fortsatta undersökningen kommer att inriktas framför allt mot dessa frågor. Projektets nästa arbetsuppgift blir att, parallellt med tillämpningen av andra undersökningsmetoders utarbeta den slutgiltiga versionen av enkätfrågorna. En enkät som innehåller de frågor som visat sig användbara kommer därefter att sändas till grupper som är tillräckligt stora för att vi ska erhålla representativitet. Enkäten blir ett instrument vid sidan om de andra instrument vi använder i projektet.

REFERENSER

- Allwood, J. 1985 Tvärkulturell kommunikation. I: Allwood (red):
Tvärkulturell kommunikation PAL 120 Göteborgs
universitet.
- Allwood - Franker 1985 Förförståelseoch attityder i arbetslivet och
skyddsfrågor skyddsfågor. Projektrapport I. PAL 14,
Göteborgs universitet
- Andersson - Boyd 1982 Språkmöte på arbetsplatsen. I:Kulturmöte - konflikt
- Savolainen eller samarbete. PAL 11, Göteborgs universitet.
- Katz - Scotland 1959 A preliminary statement to a theory of attitude
structure and change. In S Koch (ed): Psychology: A Study
of a Science. Vol 3. New York, McGraw- Hill.
- Phillips- 1981 Swedes as others see them Facts, Myths or a
Martinsson, J Communication complex. Stockholm, Affärsförlaget

BILAGA I

*Enbart för svenska informanter

**Enbart för invandrare

Man Ålder: under 20
Kvinna mellan 20 - 40
 40 - 60
 över 60

Utbildning, antal år ca:

Vad arbetar du med?

**Hur många år har du varit i Sverige?

PILOT-ENKÄT

S1. På vilket sätt tycker du att man effektivast förbättrar sina kunskaper i svenska?
(Kryssa för två av faktorerna.)

- Gå på språkkurs i svenska
- Prata med svenskar
- Läs tidningar och böcker på svenska
- Lyssna på svensk radio och TV
- Utbilda sig på svenska (t ex läsa historia, matematik etc på svenska.)
- Vet inte

S2. Vilket påstående håller du med om mest?

- Viktig information från företaget till de anställda skall ges skriftligen till var och en.
- Viktig information från företaget till de anställda skall anslås på företagets anslagstavla.
- Viktig information från företaget till de anställda skall ges muntligen.

S3. Vilket sätt tycker du är lättast för dig att ta kontakt om du t ex har ett ärende till en myndighet.
(Kryssa för två av faktorerna.)

- Personligt besök
- Personligt besök med tolk
- Telefonsamtal
- Skriva brev
- Be någon att hjälpa till att ordna ärendet för mig

S4. Vad tycker du om att använda tolk?

- Tolk gör det alltid lättare att få sagt vad man vill.
- Tolk är störande för samtalet.

Man kan aldrig vara säker på att en tolk översätter riktigt.

- Vet inte
- Jag tycker att

55. Vilket påstående instämmer du i?

- Jag tycker att det är störande när en grupp på arbetsplatsen samtalar på ett språk, som inte förstås av alla närvarande.
- Det är naturligt att landsmän samtalar på sitt eget språk på arbetsplatsen, och det stör inte mig att jag inte förstår
- Det är naturligt att landsmän samtalar på sitt eget språk på arbetsplatsen, men ibland stör det mig att jag inte förstår.

56. Tycker du att det är störande om någon talar ditt språk med brytning?

- ja
- Det spelar ingen roll
- Nej

57. Tycker du att företag bör ha skriftlig information till sina anställda på deras förstaspråk?

- Ja
- Nej

58. Skulle du kunna skriva t ex ett förslag om förbättringar på arbetsplatsen på svenska?

- Oja
- Nej
- Kanske

S9. Hur betydelsefullt tycker du att det är att *invandrare/
**du lär dig bra svenska?

- mycket viktigt
- ganska viktigt
- ganska onödigt
- helt onödigt

S10. Vilket Påstående håller du mest med om? (Tänk på din nuvarande eller f d arbetsplats.)

- Skyltar på min arbetsplats är fullt begripliga.
- Några skyltar på min arbetsplats är svåra att förstå.
- De flesta skyltar på min arbetsplats är svåra att förstå.
- Jag brukar inte titta på skyltarna på min arbetsplats.

T11. Tycker du att det är rätt att den som kommer 3 - 4 minuter för sent till jobbet får avdrag på lönen?

- ja, han/hon ska få avdrag.
- Nej, han/hon ska inte få avdrag.

T12. En kollega vill diskutera ett problem i samband med arbetet. Ni har kommit överens om att träffas kl 10 i företagets kafferum. Hur länge tycker du att man ska vänta om den andre inte kommer i tid?

- 5- 10 minuter
- en kvart
- en halvtimme
- en timme

T13. Du bjuder en vän hem till dig. Hur anger du tidpunkten?

- lördag eftermiddag
- vid 5-6 tiden på lördag
- lördag kl 6

T14. Om man är bjuden till middag hos vänner kl 7, när ska man komma enligt sed i ditt hemland?

- lite före 7 kl 7.00
- mellan kl 7 - 7.15
- mellan 7 - 8

TI5. När trivs man bäst med sin fritid?

- När man har bestämda planer och förberedelser.
- När man har inte har några bestämda planer, utan tar dagen som den kommer.

A16. Skulle du sluta arbeta om du fick 10 miljoner kronor kontant?

- ja nej vet ej

A17. Vad är viktigast för dig? (Kryssa för de två viktigaste faktorerna eller komplettera listan.)

- Att arbetet är bra betalt
- Att arbetet ger status
- Att arbetet är intressant
- Att arbetet är lätt
- Att man har trevliga arbetskamrater
- Att arbetet är riskfritt
- Att arbetet är självständigt

Att

A18. På din arbetsplats blir du erbjuden att utföra en arbetsuppgift, som du tycker verkar farlig, men som du får extra betalt för.
Skulle du utföra arbetsuppgiften eller ej?

- ja nej vet Inte

A19. Tänk dig att du har påbörjat en utbildning. Kryssa för det påstående som du håller med om mest.

- Att tvingas avbryta en kura som man inte klarar av innebär ett stort personligt misslyckande.
 Att tvingas avbryta en kura som man inte klarar av känns alltid obehagligt.
 Att tvingas avbryta en kura som man inte klarar av är inget man behöver skämmas över.

A20. Händer det att du känner dig stressad i arbetet?

- nästan alltid
 ofta ibland
 nästan aldrig
 aldrig

A21. vilket är bäst?

- Att ha ett arbete som man kan sköta ensam och själv ansvara för.
 Att ha ett arbete som man kan utföra i grupp och dela ansvaret för.

V22. Det är lättare att arbeta tillsammans med någon som har:
(Kryssa för de viktigaste faktorerna!)

- samma: ålder
 samma modersmål
 samma utbildningsnivå
 samma religion
 Samma Politiska åsikter
 Inget av detta spelar någon roll.

V23. Det är lättare att bli vän med någon som har:

- samma ålder
 samma modersmål
 samma utbildningsnivå
 samma religion
 samma Sociala ställning
 Samma Politiska åsikter inget av detta spelar någon roll

V24. Vilket påstående håller du med om?

- Om man tycker att en arbetskamrat har gjort ett mindre misstag i arbetet skall man säga det till honom/hanne rakt och öppet.
- om man tycker att en arbetskamrat har gjort ett mindre misstag i arbetet ska man diskutera det med honom/henne på ett Sätt som inte kan sära honom/henne.
- om man tycker att en arbetskamrat har gjort ett mindre misstag i arbetet bör man undvika att prata om det.

H25. Vad ska man göra om man känner sig lite sjuk när man vaknar på morgonen?

- Gå till läkare.
- Gå till jobbet och se om man blir bättre.
- Stanna hemma, vila och se om man blir bättre.

H26. Svenska massmedia tar ofta upp att det kan vara farligt att t. ex. Sta viss mat, att inte motionera etc.

Vad tycker du om det?

- Massmedia överdriver.
- Massmedia har lagom information om sådana frågor.
- Massmedia borde ha mer information om sådana frågor.

H27. Är det sant att kvinnor i allmänhet klagat mer än män och överdriver när de pratar om sina sjukdomar och smärtor?

- ja nej

H28. Är det sant att det inte är manligt att visa att man mår dåligt?

- Ja, det är sant: en man ska inte visa att han mår dåligt.
- Nej, det är inte sant: en man får visa att han mår dåligt.

AU29. Det har hänt en olycka i arbetet. Under utredningen visade det sig att den skadade inte använt den utdelade skyddsutrustningen.
Vem tycker du ska bära ansvaret för olyckan?

- Arbetaren
- Arbetsledaren
- Företaget

AU30. Vilket påstående håller du mest med om?

- Har man ett ärende är det bäst att gå till högste chefen.
- Har man ett ärende är det bäst att ta reda på vem som är ansvarig för denna typ av frågor.
- Har man ett ärende är det bäst att hitta någon bekant som kan föra ens talan.

AU31. Ska man protestera om chefen har fel?

- ja nej

AU32. Ska man försöka lyda alla lagar och förordningar även om man inte tycker att de är meningsfulla?

- ja nej

AU33. Vilket påstående håller du mest med om?

- Tjänstemän har ofta komplicerade regler att följa. Det är inte deras fel att ärenden tar tid.
 Det är oftast tjänstemännen själva som krånglar till reglerna. Därför tar ärenden lång tid.

AU34 Vilket påstående instämmer du med?

- De flesta tjänstemän behandlar alla lika.
 De flesta tjänstemän ger förmåner åt vissa.

K35. Det är bättre för familjen om kvinnan inte behöver förvärvsarbete.

- Ja, det är bättre för familjen
 Nej, det är inte bättre för familjen.

K36. Det är bättre för kvinnan om hon förvärvsarbetar.

- Ja nej

K37. Vilket påstående instämmer du med?

- En manlig arbetsledare ger klarare och bättre instruktioner än en kvinnlig.
 En kvinnlig arbetsledare ger klarare och bättre instruktioner än en manlig.
 Manliga och kvinnliga arbetsledare ger lika bra instruktioner.

K38. I den svenska skolan får också pojkar lära sig att laga mat, och flickor får lära sig att snickra. Vad anser du om det?

- Det är bra Det är onödigt

F39. Vilka släktingar tycker du att man måste hjälpa med arbete, pengar och olika tjänster om de behöver hjälp.
(Kryssa för alla som man bör hjälpa.)

- föräldrar
 far- och morföräldrar
 maka/make
 barn (även i vuxen ålder)
 syskon syskons

- familjer föräldrarnas syskon
- kusiner
- hela släkten
- makas/makes föräldrar
- makas/makes syskon
- makas/makes släkt
- andra:

Man har ingen sådan skyldighet.

F40. Ska man försvara en familjemedlem/släkting, om någon kritiserar, även om man egentligen tycker att kritiken är befogad?

ja nej

F41 Fäll. Vilket Påstående håller du mest med om?

- Det är bra om man bor tillsammans med eller mycket nära sina släktingar.
- Det finns inga fördelar med att bo nära sina släktingar.

K42. Två arbetskamrater går till företagets cafeteria. Den ene köper två koppar kaffe. Den andre vill betala för sin kopp. Vad tycker du om det?

- Han ska inte erbjuda sig att betala. Det är naturligt att arbetskamrater bjuder varandra ibland.
- Han ska erbjuda sig att betala. Man ska inte ligga andra till last.
- Jag tycker att

K43. När du träffaren landsman första gången i ditt hemland), kan du då fråga honom/henne

- varifrån han/hon kommer?
- ja nej
- om han/hon är gift och har barn?
- ja nej
- om hans/hennes föräldrar?
- ja nej
- om hans/hennes yrke
- ja nej
- om hans/hennes ålder
- ja nej
- om hans/hennes utbildning
- ja nej
- om hans/hennes inkomst
- ja nej
- om hans/hennes religion
- ja nej
- om hans/hennes politiska åsikter
- ja nej

K044. Om du vore intresserad av t ex sportfiske (**obs översättningen kulturanpassas!) och bodde på en plats där sportfiske var förbjudet, vad skulle du då göra ?

- Ingenting: ge upp.
- Bilda en förening för att i samarbete med likasinnade kunna förbättra möjligheterna för sportfiske.
- Försöka fiska ändå
- Kontakta någon person med inflytande för att ändra på förhållandet.

K045. Vad tycker du om svensk mötesordning, som innebär att ordföranden ger ordet till de som vill tala i den ordning de anmält sig. Man kan alltså inte tala när man själv vill utan måste vänta på sin tur.

- Det är bra.
- Det är dåligt.
- Vet inte.

K046. om du måste ordna en familjefest t ex ett bröllop och inte har några pengar, skulle du då vända dig till din arbetsgivare för att få hjälp.

- Ja
- Nej

SL. Var är du uppvuxen?

- i stad/städer
- i en by
- på landet
- både och i annan miljö

SL. Var har du bott största delen av ditt liv?

- stad/städer
- på landet

TACK FÖR SAMARBETET!

Göteborgs universitet
Inst för lingvistik
Forskningsprojekt FAAS

TABELLERNÄ FINNS PÅ BEGÄRAN FRÅN BIBLIOTEKET PÅ INSTITUTIONEN FÖR LINGVISTIK, GÖTEBORGS UNIVERSITET.